Aşk Bülbülü
Hz. ÜFTÂDE
ve
DERGÂHI

Mustafa KARA

Bursa - 2014

Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı / **Aşk Bülbülü Hz. Üftade ve Dergahı**

Proje Koordinatörleri / **Aziz Elbas, Ahmet Erdönmez**

Proje Yürütücüsü / **Bursa Araştırmaları Merkezi**
www.bursaarastirmalarimerkezi.org

Yazar / **Mustafa Kara – Mehmet S. Erhan**

Hattat / Mahmut Şahin

Görsel Tasarım & Mizan / **Yakup Şahiner**

ISBN / 978-605-5382-84-1
Basım Yılı ve Yeri / 1. Baskı; Şubat 2014, Akmat Akınoğlu Matbaacılık / Bursa

Yapım / © 2014 Bursa Kültür A.Ş. Bu kitabın tüm yayın hakları Bursa Kültür A.Ş.'ye aittir. Yazılı izin olmadan kısmen ya da tamamen yeniden basılamaz.
Dağıtım / Bursa Kültür A.Ş. - Merinos Atatürk Kongre Kültür Merkezi B Kapısı
Osmangazi-Bursa/Türkiye
Tel: + 90 224 253 26 46 Faks: + 90 224 253 14 85 info@bursakultur.com /
www.bursakultur.com

Kütüphane Bilgi Kartı / Catalog-in-Publication Data (CIP)
Kara, Mustafa / Aşk Bülbülü Hz. Üftade ve Dergahı
1. Üftade 2. Şiir 3. Tasavvuf 4. Bursa

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **iii**
ÖNSÖZ ..... **vii**
SUNUM ..... **ix**

GİRİŞ

ÜFTÂDEYİ HAZIRLAYAN / YETİŞTİREN TASAVVUFÎ MUHİT 1
BAYRAMİYE 2
KÜBREVİYE 2
ZEYNİYE 4
HALVETİYE 5
NAKŞİBENDİYE 6
KADİRİYE 6
Divan 7

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞİİRLERİYLE HAYATI 9
İpekçinin Oğlu: Mehmed Efendi 9
Erişe canlara Hakkın nidası 12
Gönlünü dosta vermiş (Vardavî)....15
Gönül cemalini görem....17
Zuhurun derd'i uşşaka devadır yâ Resulallah 19

İKİNCİ BÖLÜM

İBADET HAYATI RAMAZAN VE ORUÇ....35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESERLERİ....49
1. DİVAN 49
2. VÂKIÂT-I ÜFTÂDE 55
MENAKIBNAMELER....56
DİĞER ARAŞTIRMALAR 58

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TEKKENİN ŞEYHLERİ....63
AZİZ MAHMUD HÜDAYÎ....72
CELVETİYE VE KOLLARI 75
SİLSİLE / KİM KİMİN MÜRŞİDİDİR....77

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÜFTÂDE KÜLLİYESİ 81
Hz. Üftâde Âsitânesi 82
Mescid 83
Sema'hâne: Sohbet ve zikir mekânı 84
Harem: Şeyh Efendinin Ailesiyle Oturduğu Yer 85
Çilehâne 92
Selâmlık: Dervişlerin Yaşadıkları Mekan 94
Cami ve Türbe 94
Son Onarım 96
Sonuç 97
Son söz Hz. Üftâde'nin: 98

SON RESTORASYON 99

BİBLİYOGRAFYA 106

ÖNSÖZ

Medeniyetler ilim, felsefe ve sanat üçlüsünün üzerinde oturur. Bir başka üçlü tasnif yapılırsa şöyle de denilebilir; Medeniyetler kişiler, kitaplar ve kurumlarla oluşur. Kişiler ile âlim, filozof ve sanatkârlar, kitaplarla bu şahsiyetlerin kaleme aldığı eserler, kurumlar ile de yine onların desteğiyle hizmete sunulan hayatın farklı alanlarındaki müesseselerdir.

İşte medeniyetimizin, kültür tarihimizin önemli şahsiyetlerinden biri Üftâde namıyla tanınan Muhammed Muhyiddin Efendi'dir. Onun sohbet ve eserleri bu kültüre katkıda bulunmuş, Uludağ'ın eteklerinde kurduğu tekke ise tasavvufî anlayışın tanınması ve yaygınlık kazanmasına hizmet etmiştir.

Bursa'da doğan ve bu şehirde vefat eden Üftâde'nin Türkçe şiirleri Divan adıyla, sohbetleri ise Vakıat ismiyle müridi Aziz Mahmud Hüdayî tarafından Arapça kaleme alınarak günümüze ulaşmıştır.

Bursa'mızın Emir Sultan'dan sonra en meşhur gönül adamı olan Üftâde, gönüllere huzur vermeye devam etmektedir.

Yaklaşık 500 yıllık tekke vasıtasıyla biz sadece Üftâde'yi ve dostlarını değil kendimizi, kendi kültür ve medeniyetimizi tanımanın kapılarını da açıyoruz.

Bugün geldik burdayız
Gönülle huzurdayız
Dua ve niyazdayız
Üftâde tekkesi bu

Mehmet S. Erhan - Mustafa Kara
Şubat, 2014

SUNUM

Bursa; tarihi, fiziki, ekonomik, kültürel ve edebi değerlerin filizlenip boy vermesinde tartışmasız önemli bir şehir olarak özgünlük kazanmış ve bugün de bu özelliğini sürdürmektedir.

Bursa'mızın tarihi yapısı sadece camiler, türbeler, hanlar ve hamamlardan ibaret değildir. Bursa'yı gerçek anlamda bir medeniyet merkezi yapan kişiler ve onların geride bıraktıkları öğretiler ve eserler de tarihi mirasımızın bir parçasıdır.

Bizler Büyükşehir Belediyesi olarak şehrimizin tarihi, kültürel ve sosyal hafızasını tazeleyerek bir anlamda kentin değerlerini gündemde tutuyoruz. Bu alanda yoğun emek ve mesai harca-

narak hazırlanan çalışmalardan biri de manevi değerlerimizden birini daha gelecek kuşaklara taşıyacak olan "Üftade Hazretleri" ile ilgili çalışmadır.

1490'da Bursa'da doğan ve vefat ettiği 1580 yılına kadar vaaz ve irşat hizmetleriyle çevresini aydınlatan Üftade Hazretleri'nin bıraktığı miras ışığıyla manevi dünyamızı aydınlatmaktadır.

Üftade Hazretlerini hazırlayan, yetiştiren tasavvufi ortam, hece ve aruz vezniyle yazdığı divanı, yazıya dökülen sohbetleri, onun fikri hayatına ayna tutan menakıpnameleri, 1945 yılına kadar varlığını sürdüren külliyesi, kendisini yetiştiren ve kendisinin yetiştirdiği şahsiyetlerin farklı bir üslupla sunulduğu Üftade Hazretleri'ni anlatan bu eser, şüphesiz ki bursa aşıklarına yeni kapılar, pencereler aralayacaktır.

Değerlerimizi geleceğe taşımayı amaçlayan bu önemli çalışmanın arşivlerimize kazandırılmasında emeği geçenlere teşekkür ediyor, saygılar sunuyorum.

Recep ALTEPE
Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı

Meded yâ hazret-i Üftâde

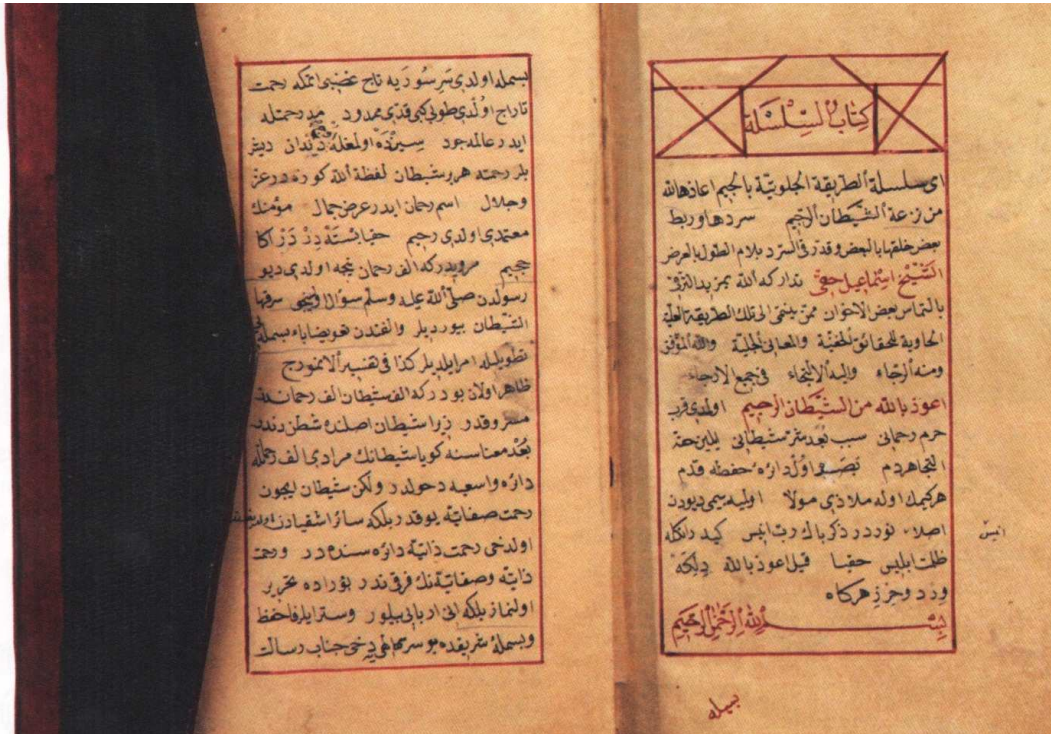

İsmail Hakkı Bursevî tarafından kaleme alınan ve Üftâde ile ilgili temel kaynaklardan biri olan Silsilenâme isimli eserin ilk sayfaları (M. Kara Arşivi)

GİRİŞ

ÜFTÂDEYİ HAZIRLAYAN / YETİŞTİREN TASAVVUFÎ MUHİT

Yaklaşık beş yüz yirmi beş sene önce 1490 tarihinde dünyaya gelen Üftâde, nasıl bir tasavvufî muhitle karşılaştı? Bir başka ifade ile XV. yüzyıla damgasını vuran meslektaşları kimlerdi? Bunlar hangi şehirlerde yaşadılar, hangi eserleri kaleme aldılar? Bu konuya kısaca temas etmek, onu yetiştiren ortam hakkında bilgi sahibi olmayı ve onu anlamayı kolaylaştıracaktır.

Mürşidi Hızır Dede, Hacı Bayram Velî'den feyz alan Akbıyık'ın müridi olduğuna göre işe oradan başlamak gerekir. Asrın en tesirli şahsiyetlerinden biri olan ve dergâhını Ankara'da kuran, yetiştirdiği pek çok şahsiyet ile adeta XV. asra damgasını vuran Hacı Bayram Veli Osmanlı döneminin en önde gelen sufîlerinden biridir. Bursa'nın yakından tanıdığı Somuncu Baba'nın yanında yetişen Hacı Bayram Velî'nin, Emir Sultan ile olan yakın dostluğu da bilinmektedir.

İşte asrın bazı mutasavvıf şahiyetleri ve gönül dünyasını aydınlatan eserleri:

BAYRAMİYE

Akşemseddin (öl. Göynük, 863 / 1459) Hacı Bayram Velî'nin müridîdir.

1. Risâletu'n-Nuriye
2. Makâmât-ı Evliya

***

Yazıcızâde Mehmet (öl. Gelibolu, 855 / 1451) Hacı Bayram Velî'den feyz almıştır.

1. Muhammediye

Aydoslu İsmail Hakkı Bursevi tarafından Ferahu'r-Rûh adıyla şerh edilmiştir

***

İbrahim Tennurî (öl. Kayseri, 887 / 1482) Akşemseddin'in yanında tasavvufî eğitimini tamamlamıştır.

1. Gülzar-ı Manevî

***

Abdurrahman Karahisarî (öl. Afyon, 888 / 1483) Akşemseddin'in yanında yetişen dervişlerden biridir.

1. Vahdetnâme

KÜBREVİYE

Emir Sultan (öl. Bursa, 833 / 1430) Buharalı olup Necmüddin Kübra'ya nisbet edilen Kübreviye'nin Bursa'daki ilk temsilcisidir.

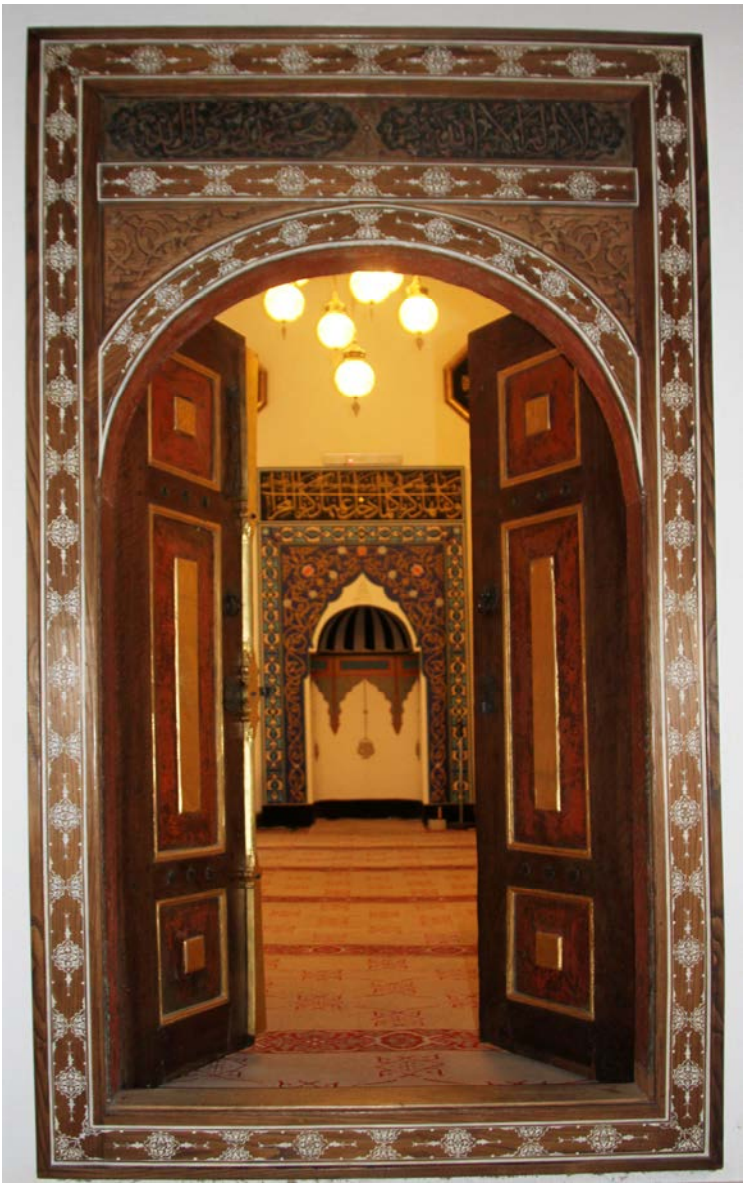

Üftade Tekkesi Mescidi

Süleyman Çelebi (öl. Bursa, 825 / 1422) eseri yüzyıllardır aşkla, şevkle okunmaktadır:

1. Mevlid / Vesiletu'n-necât

Hüseyin Vassaf bu müstesna eseri Gülzar-ı Aşk adıyla şerh etmiştir

***

Yahya b. Bahşî (öl. 840 / 1436) Emir Sultan'dan feyz almıştır.

1. Divan
2. Menâkıb-ı Emir Sultan

ZEYNİYE

Abdüllatif-i Kudsî (öl. Bursa, 856 / 1452) Türkistanlı Zeynuddin Hafî'nin mürididir. Zeyniye'yi Bursa'ya taşıyan kişidir.

1. Hâdi'l-kulûb
2. Keşfu'l-i'tikad

***

Şeyh Vefa (öl. İstanbul, 896 / 1481) Bursa'da Abdüllatif-i Kudsî'nin yanında yetişmiştir, Konyalıdır. İstanbul'u aydınlatan âlim ve âriflerdendir.

1. Sâz-ı İrfan
2. Makâm-ı Sulûk

***

Abdurrahim-i Merzifonî (öl. Merzifon, 850 / 1446) Zeynuddin Hafî onu memleketine gönderirken şöyle demiştir: "Bir aşk kütüğü yaktık Rum üzerine (Anadoluya) attık."

1. İrşâdu'l-enam
2. Aşknâme

HALVETİYE

Bahauddin Erzincanî (öl. Erzincan, 879 / 1474) Bakü'de Seyyid Yahya Şirvanî'nin yanında tasavvufî terbiyesini tamamlamıştır.

1. Makâmâtu'l-Ârifîn

***

Kemal Ümmî (öl. Karaman, 880 / 1475) Halvetî yolunun yolcularındandır.

1. Divan
2. Kırk Armağan

***

Cemal Halvetî (öl. Şam, 899 / 1494) İstanbul'da Halvetîliğin ilk temsilcilerindendir.

1. Divançe
2. Siracü's-Sâlikîn

***

Aydınlı Dede Ömer Ruşenî (öl. Tebriz, 892 / 1487) Seyyid Yahya'nın müridîdir. Diyarbakırlı İbrahim Gülşenî'yi yetiştirmiştir.

1. Neynâme
2. Tarikatnâme

Hakka âşık olanlar zikrullahtan kaçar mı

NAKŞİBENDİYE

Abdullah İlahî (öl. Vardaryenicesi, 896 / 1491) Türkistanlı Ubeydullah Ahrâr'ın dervişlerindendir. Buhara Bursa Bosna yolunu aydınlatan ilk mürşitlerdendir.

1. Mesleku't-Tâlibîn
2. Zâdü'l-muştakîn

***

Emir Ahmed Buharî (öl. İstanbul, 922 / 1516) Abdullah İlahî'nin müridîdir. Nakşibendî tekkelerini İstanbul'da ilk kuran şahsiyettir. Bursalı Lamiî Çelebi'nin mürşididir.

1. Divançe

***

Ahmed İlahî (öl. Bursa, 890 / 1493) Buharalı olup tasavvufî zevki Türkistan'dan alıp Bursa'ya taşıyan gönül erlerindendir.

1. Divan
2. Şerh-i Miftahu'l-Gayb

KADİRİYE

Eşrefoğlu Rumî (öl. İznik, 874 / 1469) Önce Ankara'da Hacı Bayram Velî'den sonra Hama'da Hüseyin Hemevî'den nasib almıştır.

1. Divan
2. Müzekki'n-nüfûs
3. Tarikatnâme

***

Abdurrahim-i Tirsî (öl. İznik, 926 / 1520) Eşrefoğlu'nun yerine geçmiştir.

Divan

Bu eserlerin hemen hepsi yeni harflerle basılmıştır.

Emeviler ve Abbasiler devrinde oluşumunu tamamlayan, Selçuklular devrinde Arapça ve Farsça klasiklerini ikmâl eden tasavvufî düşünce dünyası, Osmanlı asırlarında yaygınlaşma safhasına girmiştir. Devletin kuruluşundan yaklaşık 200 sene sonra doğan Üftâde'nin bu kültür açısından münbit bir zeminde doğup büyüdüğü söylenebilir.

Yâ Hazret-i Pir Muhammed Üftâde

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞİİRLERİYLE HAYATI

İpekçinin Oğlu: Mehmed Efendi

Sultan II. Bayezid devrinde Manyaslı bir babanın Hamamlıkızıklı bir annenin çocuğu olarak Bursa'nın Araplar Mahallesi'nde 1490'da dünyaya geldi. Geleneğe uyarak ilk dini bilgilerini ailesinde ve mahalle camiinde tamamladı. Babasının mesleği ipekçilik (kazzaz) olduğu için oğlunu da aynı mesleğe yönlendirdi.

Gençlik döneminin ilk yıllarında sesinin güzelliği ortaya çıkınca Ulu Cami müezzinliğinin yolu açılmış oldu. Bu camide müezzin olmak demek, şehirde yaşayan bütün "büyük"lerle tanışmak imkanı demekti. İlim ve irfan dünyasını en üst seviyede temsil eden insanlarla her an karşılaşma fırsatını Mehmed Efendi iyi değerlendirdi. Onların vaazlarını, sohbetlerini takip etti. Zamanla bu şahsiyetlerin cami dışındaki faaliyetlerini de izledi. İçinde hissettiği boşluk yavaş yavaş yok olmaya yerini huzur ve mutluluk almaya başladı.

Üftâde ismini alması gençlik yıllarında sesinin güzelliğiyle dikkat çeken Mehmet Efendi'ye bir gün Ulu Cami'nin vakfını yöneten mütevelli, belli bir ücret takdir etti. Bu ücreti aldığı günün gecesi rüyasında şöyle bir ses duydu: 'Sen Üftâde oldun.' Üftâde Farsça, düşen düşmüş olan manasındadır. Yani dinî bir hizmeti maddi bir şeyle sattığın için manevi olarak bulunduğun makamdan aşağıya düştün demektir. Daha sonra yazacağı şiirlerde bu kelimeyi mahlas olarak kullanmıştır. Söz konusu kelime zamanla o kadar yaygınlaşmıştır ki esas ismi unutulmuş, mahlasıyla anılır olmuştur.

Garib Üftâde'nin budur duası
Gönül gayra bakıp olmaya âsî

***

Söyle bu yokluk yolunu
Ey dermend Üftâde sen
Her kim tutarsa bu yolu
Tezden Hakk'a ermek gerek

Dosta giden yolu arıyor araştırıyor, kandedir/nerdedir diye soruyor soruşturuyordu. İçindeki susuzluğu gidermenin yollarını arıyordu.

Dost ilinin 'âşıkları Hak yolunun sâdıkları
Derdlilerin hâzıkları dost iline yol kandedür

Derdi yüreğim dağladı bu gözlerim kan ağladı
Nefsim yolumu bağladı dost iline yol kandedür

Sabr u karârım kalmadı cânım visâlin bulmadı
Gözüm cemâlin görmedi dost iline yol kandedür

Bir menzile vardı yolum hiç nesneye ermez elim
Ayıruban geldi ölüm dost iline yol kandedür

Bir kâmile bir gün erem dost ilini andan soram
Sadâkatle yolun görem dost iline yol kandedür

Miskîn fakîr Üftâde'yi zevkinle eylegil diri
Ölünce söyleye dili dost iline yol kandedür

***

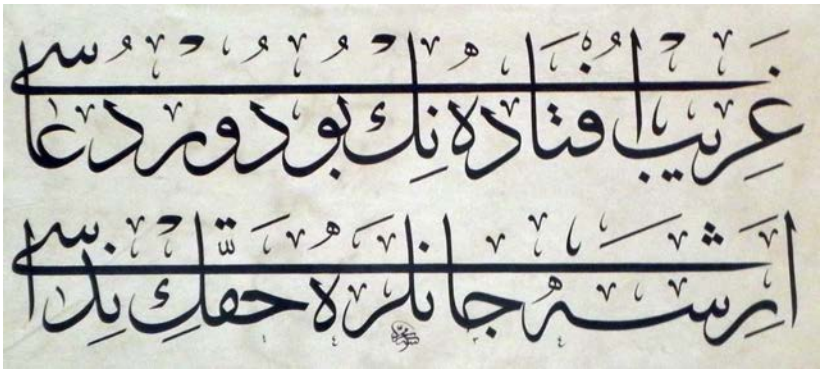

Garp Üftade'nin budur duası

Erişe canlara Hakkın nidası

Bir taraftan medrese ilimleri diye bilinen disiplinleri tahsil etmek ve dini konularda yeterlilik kazanmak için gayret gösterirken tasavvufî açılımları duyabilmek, "dost meclisine" ulaşabilmek için adeta yalvarıyordu: "Dost iline il(e)tin bizi."

Hak yolunun tâlibleri
Cemâlinin sâdıkları
Visâlinin râgıbları
Dost iline iltin bizi

Gönderdiler bunda beni
İnilerim dünü günü
Bulduğuma soram anı
Dost iline iltin bizi

Ey enbiyâ ey evliyâ
Ey etkıyâ ey asfiyâ
Ey dervîşân ehl-i safâ
Dost iline iltin bizi

Yerler dahi gökler dahi
Dağlar dahi taşlar dahi
Sular dahi yeller dahi
Dost iline iltin bizi

Üftade Tekke Cami Ahşap Pencere

Cennet dahi ni'met dahi
Hûrî dahi gılmân dahi
Varlığına olan delîl
Dost iline iltin bizi

Ey 'ulemâ-i 'âmilân
Ey sulehâ-i sâlihân
Ey fukarâ-i kâni'ân
Dost iline iltin bizi

Cümle cihân yoldur ana
Geçmek gerek önden sona
Yollar çıkınca bir yana
Dost iline iltin bizi

Üftâde miskîn derdmend
Yâ Vâhid ü Ferd ü Ehad
İrişe lutfundan meded
Dost iline iltin bizi

***

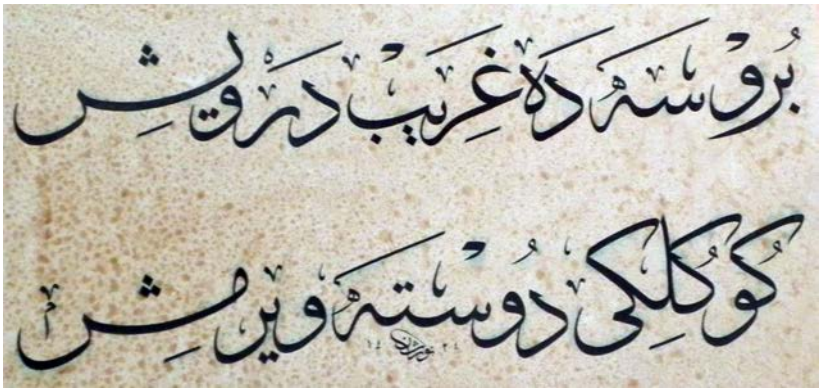

Bursa'da garib derviş

Gönlünü dosta vermiş (Vardavî)

Gönül sultanlarına gönlünün "dert"lerini açıyor, Allah dostlarından Dost'a giden yolu soruyor bunun için elinden tutmalarını istiyor:

Ey hakîkat erenleri
Dost ilinin serverleri
Tâliblerin rehberleri
Dostdan haber verin bana

Düşdü yüreğime firâk
Dostumdan oldum ben ırak
İdemedim hergiz yarak
Dostdan haber verin bana

Hicrân içinde kalmışam
Derd ü gam ile dolmuşam
Çok gussalara dalmışam
Dostdan haber verin bana

Bulamayan bunda anı
Şâd olmaz anun hiç cânı
Benlikden alsın ol beni
Dostdan haber verin bana

Anun ile bulam anı
Terk eylerim cân u teni
Yol açıvere ol Ganî
Dostdan haber verin bana

Varam visâline erem
Güzel cemâlini görem
Tağıklarımı hep derem
Dostdan haber verin bana

Miskîn fakîr Üftâde'yi
İçi dışı pür-yâreyi
Terk etmeyin bîçâreyi
Dostdan haber verin bana

***

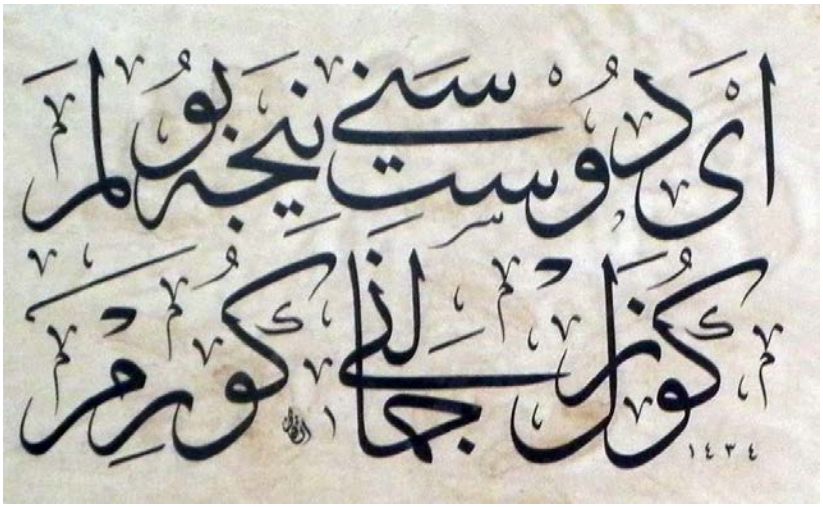

Ey dost seni nice bulam

Gönül cemalini görem

Allah dostlarını bulanlar nasıl buldu? Bulunca ne oldu? Neler hissetti? Bu soruların cevabını da onun mısralarında bulmak zor değildir: Sevmek… Sevmek… Cân u dilden sevmek.

Erden Hakk'a ermek gerek
Erenleri bulmak gerek
Bulmaz isen sen onları
Cân u dilden sevmek gerek

Sevenler buldu anları
Erişdi Hakk'a cânları
Bütün oldu îmânları
Cân u dilden sevmek gerek

İzle dâim izlerini
İşit güzel sözlerini
Görem dersen yüzlerini
Cân u dilden sevmek gerek

Yüzlerini her kim gördü
Gönül iklîmine erdi
Maksûdunu anda buldu
Cân u dilden sevmek gerek

Dervîş ü derdmend Üftâde
Hak yolunda olmuş gedâ
Murâdını vere Hudâ
Cân u dilden sevmek gerek

***

Kudümün rahmet u zevk u safadır yâ Resulallah

Zuhurun derd'i uşşaka devadır yâ Resulallah

Tasavvufî zevk ve neşveyi kendi kabiliyetiyle buluşturan Üftâde, iç aleminin "fotoğraf"larını sunmaya devam ediyor. Yolun usulünü, erkânını, çıkmazlarını, zikzaklarını…

Ey yârenler ilim andım
Ne yerden geldiğim bildim
Gönüldenmiş benim yolum
Hidâyet eyleye Allâh

Gönüldür kapısı onın
Açılsa şâd olur cânın
Ki toprak olmadan tenin
Hidâyet eyleye Allâh

Gidevüz ol yolu tutup
Sülûk edenlere yetip
Kamu varlıkları satıp
Hidâyet eyleye Allâh

Erişevüz erenlere
Hakîkata varanlara
Hakk'a gönül verenlere
Hidâyet eyleye Allâh

Kanatlar bite uçmağa
Yedi deryâyı geçmeğe
Eyü yavuzu seçmeğe
Hidâyet eyleye Allâh

Gelip gitmek tamâm ola
Gönül maksûdunu bula
Kamu dostlar ile bile
Hidâyet eyleye Allâh

Garîb Üftâde bîçâre
Ki hicr ile yürek yâre
Cihânda şöyle âvâre
Hidâyet eyleye Allâh

***

Tasavvufî zevki Hızır Dede ile tattı. Hacı Bayram Velî ve Akbıyık yolunun yolcusu olan Hızır Dede, ona bu yolun incelikleri ile ilgili ilk bilgileri verdi. Böylece aşk şarabını içince Üftâde'nin gönül dili yavaş yavaş açılmaya başladı. Gerçek sultanlığın dervişlikte olduğunu anladı. Daha önce değerlendiremediği zamanlara üzüldü, hayıflandı.

Hayıf benim bunca geçen 'ömrüme
Dervîşlik ne güzel sultânlık imiş
Hû deyince safâ verir gönlüme
Dervîşlik ne güzel sultânlık imiş

Dervîş olan giyer hırka tâc ile
Bahsim yokdur kimse ile öc ile
Gel dervîş ol demem sana güc ile
Dervîşlik ne güzel sultânlık imiş

Dervîşler bulunca 'abâ biçerler
'Aşk şarâbın kana kana içerler
Ebû Bekir 'Alî böyle geçerler
Dervîşlik ne güzel sultânlık imiş

Dervîş giyer ayağına na'lîni
Yürür Cennet'de salını salını
Allâh bilir her dervîşin hâlini
Dervîşlik ne güzel sultânlık imiş

Dervîşlerin kadrini biz bileydik
Gece gündüz dervîşlerle olurduk
Arayıp da Mevlâ'mızı bulurduk
Dervîşlik ne güzel sultânlık imiş

Dervîşin biri Bâyezîd-i Bistâm
Dervîşlikle buldu derdine dermân
Tâc u tahtın kodu İbrâhîm Edhem
Dervîşlik ne güzel sultânlık imiş

Dervişlik ne güzel sultanlık imiş

Bursa Mısri Dergahı son şeyhi Şemseddin Efendi'nin manzumesi (S. Erhan Arşivi)

Mürşid-i râh-ı hakikat Hazret-i Üftade'dir
Rehber-i Ehli tarikat Hazret-i Üftade'dir

***

Bayezid-i Bistamî, İbrahim Edhem, Somuncu Baba gibi büyük gönül sultanlarından akıp gelen bu feyz ırmağı şimdi Mehmed Muhyiddin Üftâde ile beraberdi. İçinde yaşadığı bu güzellikleri herkese açmak, herkesi bu meclise davet etmek istiyor, 'salâdır' yani buyurun diyordu tevhid meclisine...

Salâdır dostlara tevhîde gelsin
Hak'ın lutfunu tevhîdinde bulsun
Gönül 'âlemleri nûr ile dolsun
Salâdır mü'mine tevhîde gelsin

Ki ehlidir olar Hakk'ı görenler
Menâzilde kemâline erenler
Dahi sâliklere rehber olanlar
Salâdır mü'mine tevhîde gelsin

Gelin bahrine tevhîdin girelim
Ne yollar vardurur anda görelim
Hak'ın rızâsını anda bulalım
Salâdır mü'mine tevhîde gelsin

Bilenlerin budur dâim kelâmı
Erişir zâkire Hakk'ın selâmı
Anar zâkirleri Allâh müdâmî
Salâdır mü'mine tevhîde gelsin

Bulıcak tevhîdin nûrunu zâkir
Olur cân u gönülden Hakk'a şâkir
Cemâlin gösterir Allâh Kâdir
Salâdır mü'mine tevhîde gelsin

Erer vuslat makâmına şühûdu
Kılar zâtına Hakk'ın çok sücûdu
Dalar nûr bahrine anın vücûdu
Salâdır mü'mine tevhîde gelsin

Garîb Üftâde'nin budur murâdı
Kılavuz ola Hakk'ın görklü adı
Ki dost ola Hakk'a biliş ü yâdı
Salâdır mü'mine tevhîde gelsin

***

Tasavvufî hayatın temel terimlerinden biri zikirdir. Yani Allah'ı anmak onu unutmamak… Şekil olarak zikrin çok değişik usulleri varsa da özü birdir. Zikir gönüllere cila verir, temiz gönüllerle aşk ve mahabbetin engin sahillerine kulaç atılır. Bu doyumsuz an için dûa ediyor:

Yâ İlâhî zikrin ile ver gönüllere cilâ
Görüne tevhîd içinde hûb cemâlin ey Hudâ

Rehber eyle zikrini olsun vesîle zâtına
Zikr içinde erdiler cümle erenler hep sana

Cânımıza zikrin ile ver hayât-ı câvidân
Kim fenâdan kurtulup zikrinle bulsun bekâ

Götürüp gözden hicâbı açıla envâr-ı zât
Nûruna gark eylegil 'âşıklarını ey Hudâ

Kim cemâlin va'desidir bunlara veren sükût
Anun içün dâimâ hamd ile ederler senâ

Muntazırdırlar bugün güzel cemâlin görmeğe
Bundan özge yokdurur arzûları önden sona

Derdmend Üftâde'nin gönlünü kurtar gayrıdan
Tâ cemâlin nûruna vâsıl olup bula safâ

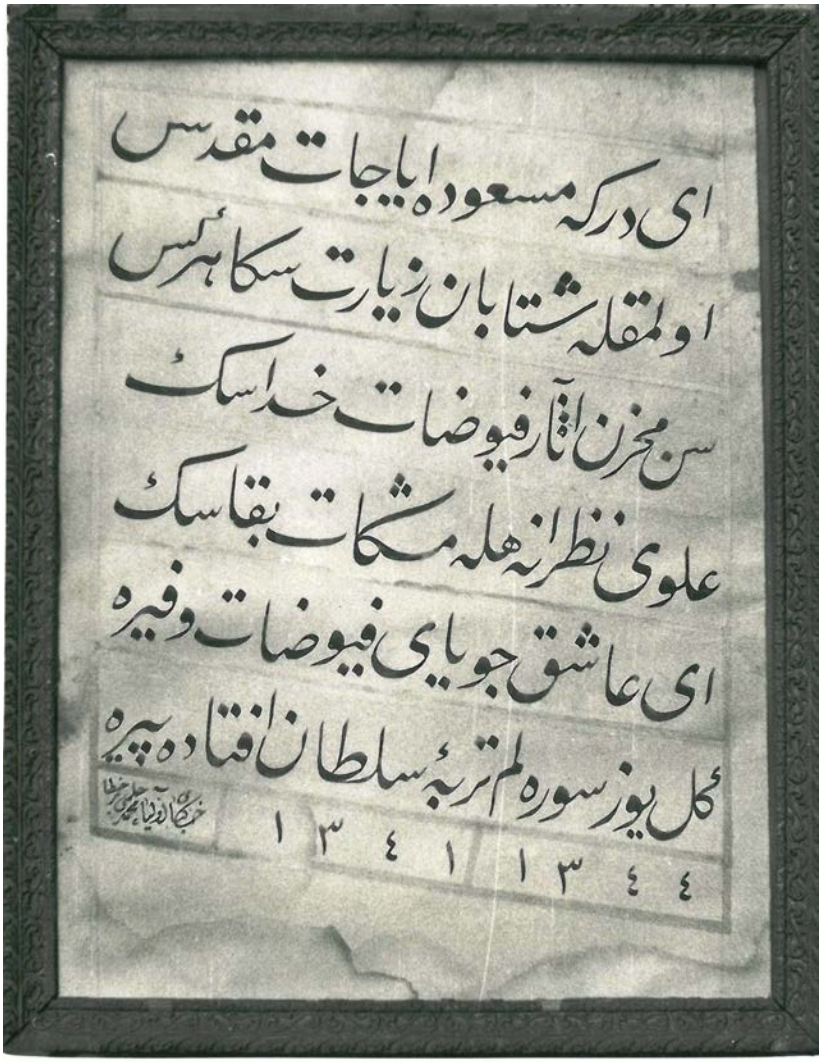

Hz. Üftâde'nin türbesini ziyarete davet eden yaklaşık yüz yıl önce kaleme alınan bir yadigar (S. Erhan Arşivi)

***

Zikir unutmanın zıddıdır. Dost'a ermek için zikirle barışık ve tanışık olmak gerekir. Peygamberlerin velilerin yolu da budur. Allah'ı seven aşk gülistanının bülbülü olur. Zikirle ilgili davetiye şöyle devam ediyor.

Sevenler zâtın Allâh'ın
Gelin zikr edelim Hakk'ı
Erişe göklere âhın
Gelin zikr edelim Hakk'ı

Gülistânına varalım
Hak'ın zikrini sürelim
Ne var gönülde görelim
Gelin zikr edelim Hakk'ı

Gönülden yollar açıla
Hak'ın rahmeti saçıla
Şarâb-ı kevser içile
Gelin zikr edelim Hakk'ı

Hak'ın zikrindedir yolu
Bezen zikri ile dili
Budur 'âşıkların hâli
Gelin zikr edelim Hakk'ı

Cemâlinin delîlidir
Nebîlerin sebîlidir
Velîlerin halîlüdir
Gelin zikr edelim Hakk'ı

Demişdir beni ananı
Anaram ben dahi anı
Erişip vaslıma cânı
Gelin zikr edelim Hakk'ı

Garîb Üftâde'nin derdi
Ki dâim zikr ola virdi
Erenler zikr ile erdi
Gelin zikr edelim Hakk'ı

***

Zikir meclislerine katılanlara, katılmayanlara zikirden sonra duygularını, manevi kazanımları ve açılan kapıları terennüm ediyor.

Şükür Allâh'a ey dostlar
Bugün zikr eyledik Hakk'ı
Ki birledik onun zâtın
Bugün zikr eyledik Hakk'ı

Güzel güzel dedik Allâh
Dilimize kolay geldi
Kabûl eyleye ol sultân
Bugün zikr eyledik Hakk'ı

Elimizden gelen oldur
Ki tevhîd idevüz dâim
Gönülden adını anıp
Bugün zikr eyledik Hakk'ı

Edenler Hâlık'ın zikrin
Ki onları sever Allâh
Melekler de bile eder
Bugün zikr eyledik Hakk'ı

Dileriz dâim Allâh'dan
Gire kalbimize nûru
Gönül levhine yazıla
Bugün zikr eyledik Hakk'ı

Gönüllerden bozulmayıp
Ölür iken ola sâbit
Delîl ola cemâline
Bugün zikr eyledik Hakk'ı

Dürüş cehd eyle Üftâde
Açıla bağlı kapılar
Seçile cümle ma'nâlar
Bugün zikr eyledik Hakk'ı

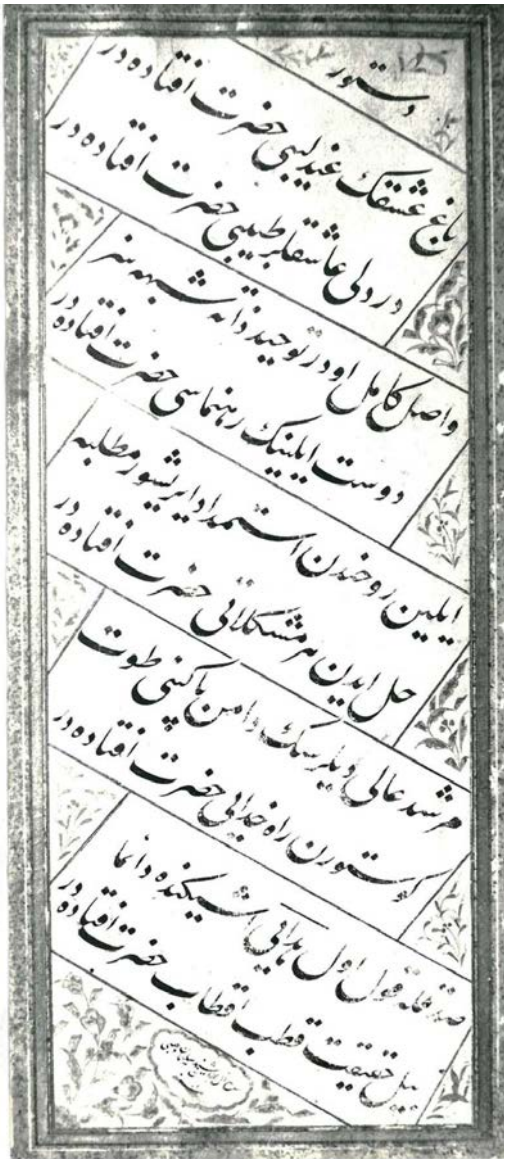

Aziz Mahmud Hüdayi'nin mürşidi ile ilgili meşhur şiiri
(S. Erhan Arşivi)

Bağ-ı aşkın andelibi Hazret-i Üftade'dir
Dertli âşıklar tabibi Hazret-i Üftade'dir

***

Gönül dünyasını kanatlandıran, ruh dünyasının sonsuz ufuklarını seyrettiren zikir meclislerinden uzak duranlar, bu toplantılara soğuk bakanlar da vardı. 'Bülbüller gibi öten' Üftâde onlara bazı sorular yöneltmektedir. İşte sorular:

Hakk'a âşık olanlar
*Zikrullah'dan kaçar mı**
Ârif olan gevherin
Yok yerlere saçar mı?

Gelsin mârifet alan
Yokdur sözümde yalan
Emmâreye kul olan
Hayrı şerri seçer mi?

Gerçek bu söz yârenler
Gördüm demez görenler
Kerâmete erenler
Gizli sırrın açar mı?

Sen bir kuru servisin
Hemân şöyle durursun
Sen bir palaz yavrusun
Kuş kanatsız uçar mı?

Üftâde yanıp tüter
Bülbüller gibi öter
Dervîşlere taş atan
Îmân ile göçer mi?

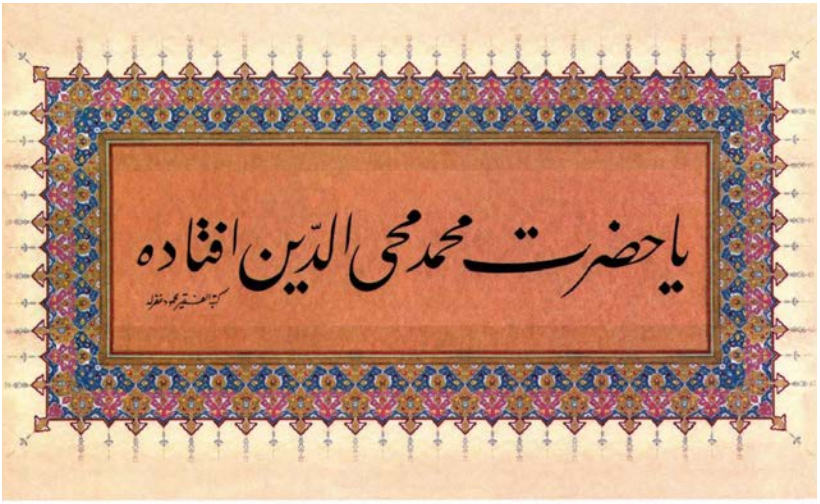

Ya Hazret-i Muhammed Muhiddin Üftade

Hattat Mahmut Şahin

İKİNCİ BÖLÜM

İBADET HAYATI RAMAZAN VE ORUÇ

Mübarek zamanlar ve mukaddes mekanlar dini hayatın ayrılmaz unsurlarıdır. Mübarek zamanlar gibi mukaddes mekanların da kendine has bir bereket ve manevi zenginliği vardır. Söz konusu zamanların en önemlilerinden biri de Ramazan ayıdır. Nefis ve irade eğitimiyle yakından ilgili olan bu ayda tutulan oruçlar, sergilenen güzel davranış ve yardımlaşmalar söz konusu zaman dilimine ayrı bir renk katmaktadır. Bu güzel mevsimin gelişine herkes gibi Üftâde de sevinmektedir:

'Âşıklara edin salâ
Oruç ayı geldi yine
Rahmet denizi cûş edip
'Âlemlere doldu yine

Kur'ân'da Allâh övdüğü
Cümle nebîler sevdiği
Ümmete Allâh verdiği
Oruç ayı geldi yine

Cümle aya sultân olan
Derdlilere dermân olan
Hak'dan bize ihsân olan
Oruç ayı geldi yine

Hakk'ın 'atâsın getiren
Zulmetleri hep götüren
Cânlarda 'irfân bitiren
Oruç ayı geldi yine

Sâliklere kuvvet olan
'Ârîflere izzet olan
Mü'minlere cennet olan
Oruç ayı geldi yine

Aydın eden gönülleri
Mesrûr eden mü'minleri
Ma'mûr eden mescidleri
Oruç ayı geldi yine

Üftâde'nin cânı sever
Oruç ayın dâim öğer
Dost iline edin sefer
Oruç ayı geldi yine

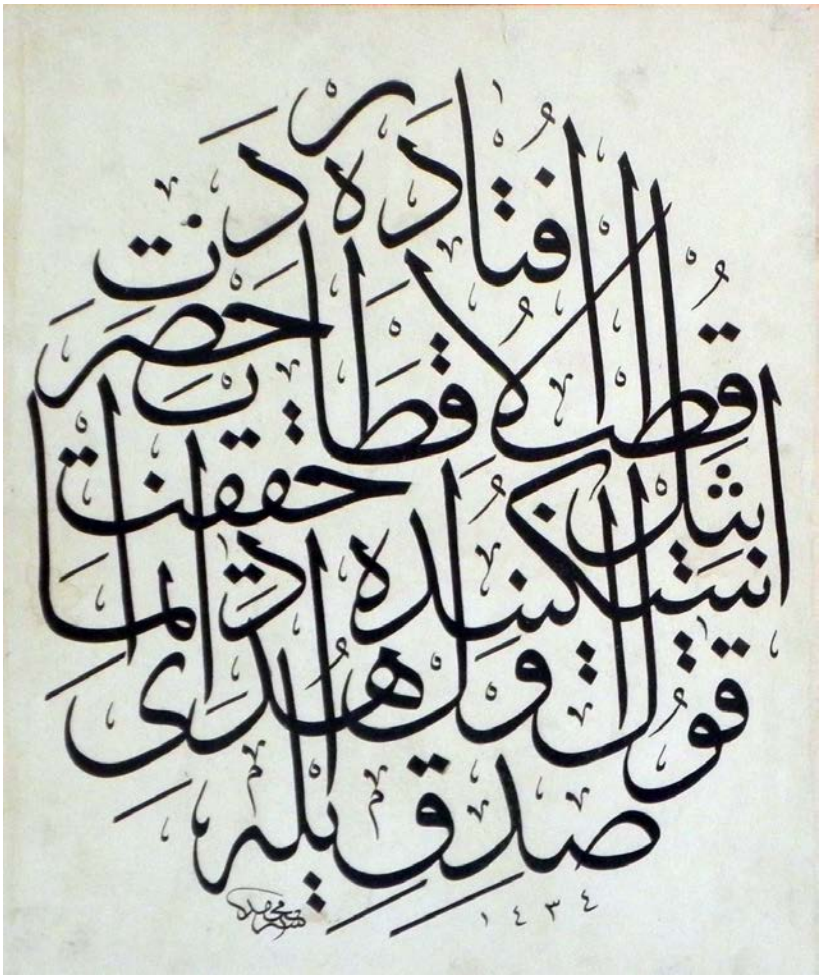

Sıdk ile kul ol Hüdayi eşiğinde daima
Bil hakikat kutbû'l aktab Hazret-i Üftadedir

Bir sonraki sene oruç ayına ulaşabilecek miyiz? Bunun cevabını kimse bilmiyor. Seneye tekrar Ulu Cami'de veya Üftâde Camii'nde teravih namazı kılabilecek miyiz? Bunun da ceva-

bını bilen yok. Dolayısıyla içinde bulunduğumuz nimetlerin şükrünü eda etmeli fırsatları değerlendirmeliyiz.

Şükür Allâh'a ey dostlar!
Erişdik oruç ayına
Ki mü'mine hidâyetdir
Erişdik oruç ayına

Günâhlarını hep silker
Anadan doğma olursun
Seni dost iline ilter
Erişdik oruç ayına

Latîf eyler vücudunu
Gönül âyinesin açar
Şeyâtîn yanına gelmez
Erişdik oruç ayına

Güzel hilâlini gördük
Sevindiler kudûmüne
Şükürler etdiler Hakk'a
Erişdik oruç ayına

Umarız ol Ganî Allâh
Cemâlin göstere bize
Senâlar idevüz Hakk'a
Erişdik oruç ayına

Habîbi hürmetine Hak
Bize verdi oruç ayın
Gördük lutfunu Allâh'ın
Erişdik oruç ayına

Garîb Üftâde'ye yâ Rab
Cemî' ehl-i îmân ile
Orucun nûrunu vergil
Erişdik oruç ayına

***

Ya o teravih namazları! O salât-ı ümmiye ilahileri, Itrî'nin muhteşem bestesi: Allahumme salli alâ seyyidinâ Muhammedini'n-nebiyyi'l-ümmiyyi ve 'âlâ âlihi ve sahbihi ve sellim.

Salâdır mü'mine gelsin
Terâvîh sünnetin kılsın
Orucun kadrini bilsin
Cemâlin isteyip Hak'dan

Dürüşüp tâ'ate dâim
Gecelerde olup kâim
Olup gündüzlerin sâim
Cemâlin isteyip Hak'dan

Cemâlidir murâd olan

Ki Kur'ân'da müfâd olan
Bu 'âşıklar ki şâd olan
Cemâlin isteyip Hak'dan

Oruç yoldur cemâline
Erişince kemâline
Nazar eyle meâline
Cemâlin isteyip Hak'dan

Gözet âdâbını savmın
Bağışlana kamu cürmün
Geçir tesbîh ile yevmin
Cemâlin isteyip Hak'dan

Oruç rahmetdürür Hak'dan
Verilmişdir bize çokdan
Yakın gel bakma ırakdan
Cemâlin isteyip Hak'dan

Garîb Üftâde'nin derdi
Cemâlin istemek virdi
Bu yolda muntazır durdu
Cemâlin isteyip Hak'dan

***

Elde var hüzün… Oruç ayının güzelliğine, mahyaların aydınlığına sevinen gönüller, sayılı günlerin tükenmesiyle birlikte

hüzne gark olmuşlardır. Üftâde bu sefer dostlarını, ağlamaya inlemeye davet etmektedir.

Ey dostlarım ağlaşalım
Oruç ayı gitdi yine
Hasret ile inleşelim
Oruç ayı gitdi yine

Bir nûr idi Hak'dan gelip
Gönüllere nûru dolup
Sâdıkların elin alıp
Oruç ayı gitdi yine

Zâlimlerin yollarını
Kesmiş idi ellerini
Yıkmış idi illerini
Oruç ayı gitdi yine

Vermiş idi câna safâ
Etmiş idi 'ahde vefâ
Olmuş idi derde şifâ
Oruç ayı gitdi yine

Lezzet veren terâvîhe
İşrâk eden mesâbîhe
'İzzet veren mesâcide
Oruç ayı gitdi yine

Te'sîrdürür Hak'dan gelen
'Âşıklara zâhir olan
Gönlümüze nûru dolan
Oruç ayı gitdi yine

Üftâde'yi şâd eyleyen
Mü'minleri yâd eyleyen
Kaygudan âzâd eyleyen
Oruç ayı gitdi yine

Hazret-i Üftâde'nin hizmet verdiği mekanlardan biri: Ulucami'ye bir teravih öncesi kıble tarafından bir bakış.

Mübarek gecelerin en bereketli olanlarından biri de kâinatın Efendisi Hz. Muhammed'in, dünyayı teşrif ettikleri gece yani Mevlid kandilidir. Onun doğduğu gün ve o günü barındıran ay, yüzyıllardan beri milyonlarca insanın gönül dünyasına rahmet sağanağı olarak inmektedir. (12 Rabiyyülevvel) Şu mısralarıyla bunun müjdesini (beşaret) vermekte, son Peygamber'i temel özellikleriyle ve dostlarıyla birlikte yâd etmektedir.

Salâdır ümmete Hakk'ın Habîbi
Kamu derdlilerin her dem tabîbî
Ki ümmetin kıyâmetde şefî'î
Onun doğduğu ay geldi beşâret

Cihânı nûr ile etdi münevver
Kamu cânlar anun ile mu'attar
Ki Allâh'ın Habîbi ol Mutahhar
Onun doğduğu ay geldi beşâret

Nebîler serveri şâhı Muhammed
Velâyet şehrinin mâhı Muhammed
Ma'ârif kânının dürrü Muhammed
Onun doğduğu ay geldi beşâret

Şerî'at tahtının sultânı Ahmed
Tarîkat bahrinin 'ummânı Ahmed
Hakîkat dürrünün sarrâfı Ahmed
Onun doğduğu ay geldi beşâret

Hak'ın sevgili kulu Mustafâ'dır
Vücûdu 'âleme 'ayn-ı safâdır
Hak'ın lütfundan ümmete 'atâdır
Onun doğduğu ay geldi beşâret

Ebû Bekr u 'Ömer 'Osmân u Haydar
Eden mü'minlere bunları rehber
Ki Mi'râc sâhibi mihrâb u minber
Onun doğduğu ay geldi beşâret

Dü 'âlem halkının zevk u safâsı
Habîbidir Hak'ın hem Mustafâ'sı
Gönül 'âleminin nûr u ziyâsı
Onun doğduğu ay geldi beşâret

Demişdir Hak ana "lev lâke lev lâk"
Sen olmasan yaratmaz idim eflâk
Ki söyleşen anun ile taş u hâk
Onun doğduğu ay geldi beşâret

Delîl olan gazâlarda guzâta
Şefî' olan kıyâmetde 'usâta
Sebeb olan gönüllerde hayâta
Onun doğduğu ay geldi beşâret

Edin ana salât ile selâmı
Okun mevlûdünü her subh u şâmı
Nebîler rûhunun kudsî imâmı
Onun doğduğu ay geldi beşâret

Garîb Üftâde'nin cânı dayağı
Hak'ın vuslatıdır dâim durağı
Ki İslâm şehrinin yanmış çerâğı
Onun doğduğu ay geldi beşâret

***

Bursa'nın kutbu Üftâde hazretleri, bu dünyadaki 90 yıllık geçici hayatını 1580'de tamamladıktan sonra âlem-i cemâle intikal etti. Geleneğe göre şeyh efendiler hizmet verdikleri tekkenin haziresine defnedilirler. Tekkenin yanında mezarlık olmasına rağmen Hisar'da bulunan caminin bahçesinde sırlanması uygun bulunmuştur. Kendisinden sonra Üftâde tekkesinde hizmet veren şeyh efendiler de aynı yolu izlemişlerdir.

Vefatına ebced hesabıyla birçok tarih düşürülmüştür, en meşhuru şudur:

Nakl idicek didim ana tarih
Göçdi Üftâde Bursa'nın kutbi
988

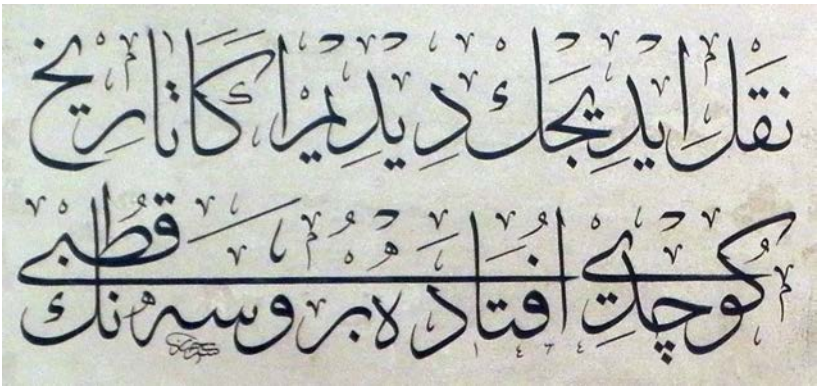

Bizim düşürdüğümüz tarih ise şöyledir:

Üftâde ile bu şehre

Aşk şevk ve muhabbet geldi
Onu karşılayan dostlar
Dediler hoş safa geldi
Bir âh çıktı söylediler:
"CELVETÎ ÜFTÂDE GELDİ"

988

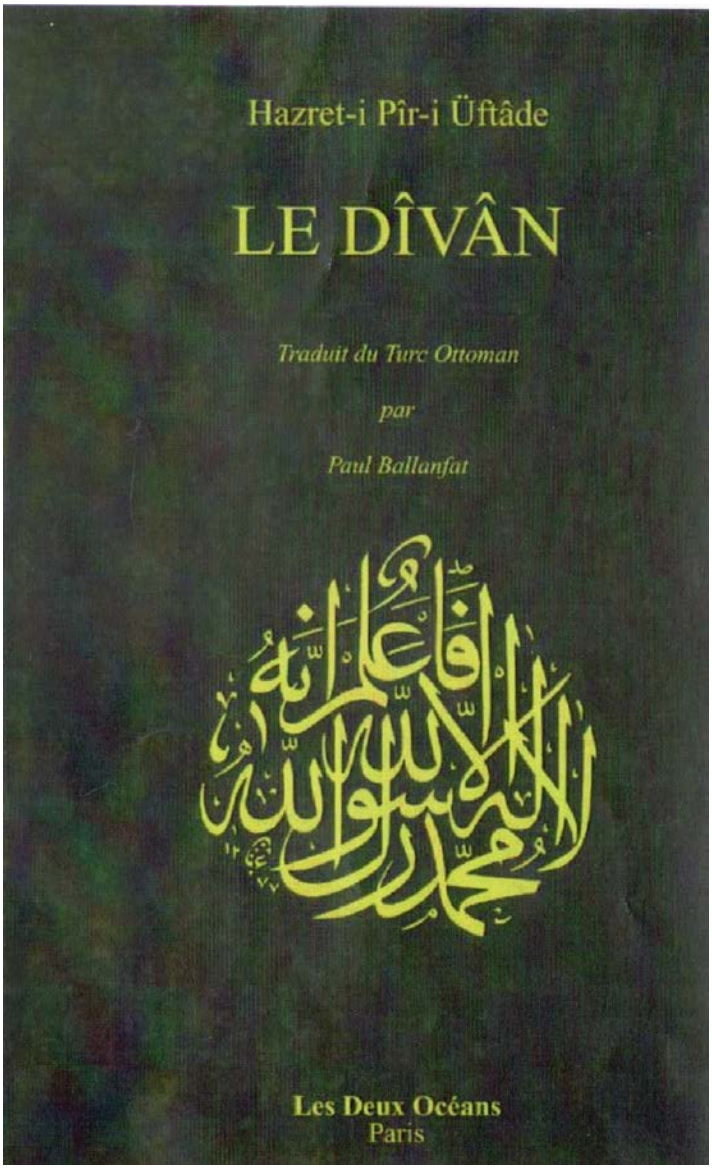

Paul Ballanfat tarafından Fransızca'ya çevrilen ve 2002'de Paris'te basılan Üftâde Divanı'nın Kapağı (M. Kara Arşivi)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESERLERİ

1. DİVAN

Hz. Üftâde birçok meslektaşı gibi duygu ve düşüncelerini şiirlerle de terennüm etmiştir. Hece ve aruz vezniyle yazılan şiirlerden meydana gelen Divan'ı, ilk defa hemşerisi Bursalı Mehmet Tahir (öl. İstanbul 1925) bir araya getirip 1910 yılında bastırmıştır.

Altmış kadar şiiri ihtiva eden ve tasavvufi düşüncenin bazı konularını açıklayan Divan, âşıkların, âriflerin, sadıkların, vâsılların, sâirlerin, râsihlerin hülasa bu yolun yolcularının "hu" zikrini anlatan şu manzume ile başlamaktadır:

Hû durur kuvvetleri tâliblerin
Refrefidir her zamân 'âşıkların

Dost yolunun menzilin kat' etmeğe
Kuvvetidir dâimâ 'âriflerin

Cân u dilden hû demeklik her zamân
Derdinin dermânıdır sâdıkların

Hû dese bir kerre hem ehl-i safâ
Depreşir hep cânları vâsılların

Ka'r-ı kalbe erişince zikr-i hû
Mahv olur varlıkları sâirlerin

Hû demek ile hakîkat keşf olur
Seyri budur her zamân râsihlerin

Zikr-i hûyu vird edin Üftâde sen
Tâ bilesin sırrını sâirlerin

***

Tasavvufî duygu ve düşüncelerine ışık tutan Divan'da onun en çok sevdiği varlık olan Allah'a dua ve yakarışları da vardır.

Yâ İlâhî düşdüğüm yerde koma kaldır beni
Nice demdir ağlarım bir demde de güldür beni

Vaslının sevdâsına verdim bütün ben varımı
Müflis ü bîçâreyem nûrun ile doldur beni

Pâdişâhım şol zamân ki da'vet edersin beni
Zâtın ile kıl tecellî ba'dehû öldür beni

Bir kerem kânı Hudâ'sın yâ Kerîm ü yâ Rahîm
Rahmet ü gufrânının deryâsına daldır beni

Bahr-i hayretde gezer Üftâde'yim yâr ol bana
Rûzgârım kıl muvâfık vaslına irgür beni

***

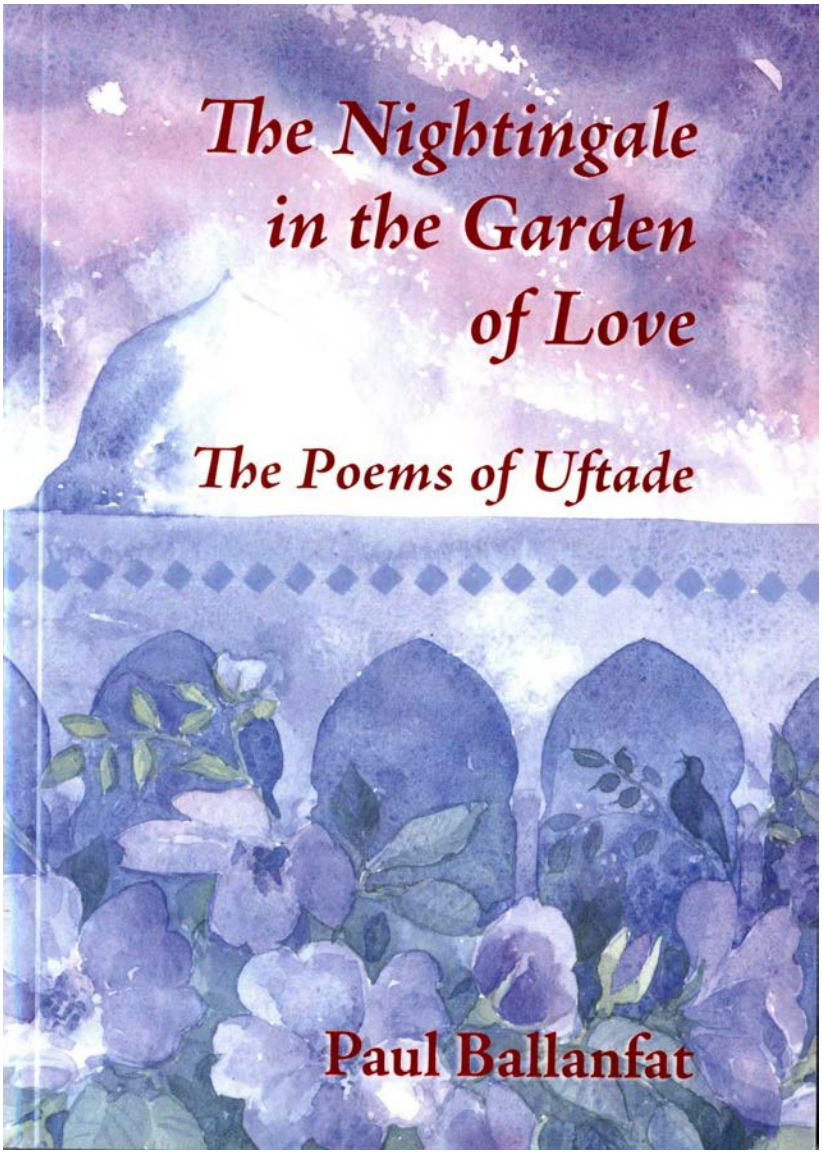

Divanın İngilizce tercümesi

Divan'da yer alan şiirler de tekrar tekrar gündeme gelen bir konu da seher vakti öten bülbül ve onun gül ile olan macerasıdır. Bilindiği gibi bülbül âşık gül ise mâşuk yani sevgilidir. Seher vakti ise ruh dünyası için en bereketli zamandır. Kur'an-ı Kerin'de seher vakti tevbe edenler övülür. (Âl-i İmrân, 3/16) Yedi ayrı şiirin ilk dörtlüklerini aktarıyoruz.

Seherde bülbülü gördüm iniler
Kamu derdlilerin derdin yeniler
İşidenler esirgeyip dediler
Zihî şûrîde ve bîçâre bülbül
***
Seherde bülbülün gördüm durağın
Gülün tekyesine dikmiş çerâğın
Güle cân vermeğe kılmış yarağın
Zihî şûrîde ve bîçâre bülbül
***
Seherde bülbülün gördüm figânın
Gülün mesteylemiş kokusu cânın
Yitirmiş kendiyi bilmez mekânın
Zihî şûrîde ve bîçâre bülbül
***
Seherde bülbülün gördüm yatağın
Gülün sâyesine kurmuş otağın
Umar yâre vere cânı metâ'ın
Zihî şûrîde ve bîçâre bülbül
***

Seherde bülbülü gördüm iniler
Gazeller okuyup kendiyi eğler
İşiden 'âşıkın cânını dağlar
Zihî şûrîde ve bîçâre bülbül
***
Seherde bülbülü gördüm geceden
Uçar vuslat makâmında yüceden
Açılmış ma'nîler okur heceden
Zihî şûrîde ve bîçâre bülbül
***

Seherde başladı temcîde bülbül
Murâdı bu işide medhini gül

Güle subha değin etdi senâyı
Ki gark oldu gülün bûyuna cânı

Irene Beldiceanu Steinherr tarafından hazırlanan Almanca doktora tezi 1961'te Münih'te basılmıştır. Divan Paul Ballafant tarafından Le Divan Hz. Pir Uftade adıyla Fransızcaya çevrilmiştir (Paris, 2002). Angelo Culme bu metni İngilizceye aktarmıştır: The Nightingale in the Garden of Lover (Oxford, 2005).

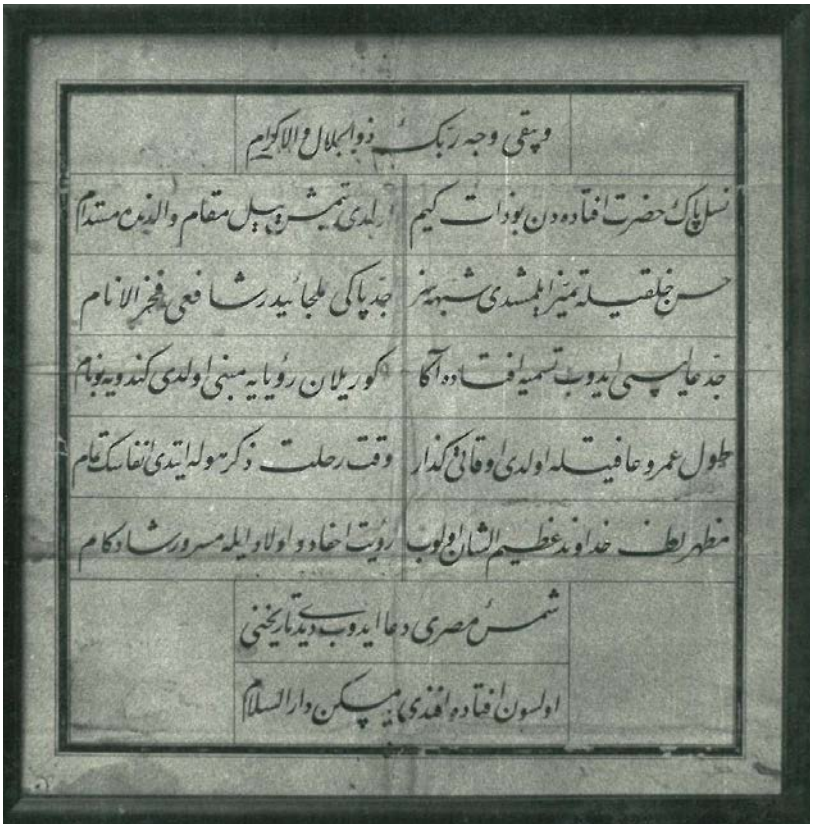

Şemseddin Mısrî Efendi'nin yüz yıl önce vefat eden Üftâde tekkesi şeyhi Şeyh Mehmed Efendi ile ilgili duyguları

2. VÂKIÂT-I ÜFTÂDE

Tasavvufî şahsiyetlerin yaptığı sohbetleri kaleme almak bizde köklü bir gelenektir. Birçok tasavvufî eser bu yolla gün ışığına çıkmıştır.

Bir mutasavvıfın sohbetlerini dost veya müritlerinden biri kaleme alırsa buna "vakıa" "vakıat" denir. *Vakıat-ı Üftâde* Aziz Mahmud Hüdayî tarafından Arapça olarak kaleme alınan sohbetlerden meydana gelmiş yaklaşık bin sayfalık büyük bir eserdir. Eserde bazı tasavvufî konular sohbet uslübuyla aktarılmış, bazı meselelere soru cevap metoduyla açıklık getirilmiştir. Aziz Mahmud Hüdayî'nin müritlik döneminde 1576-1579 yılları arasında tamamladığı bu eser bize mürşidinin din ve tasavvuf dünyasıyla ilgili düşüncelerini aktarmaktadır.

Eser çok kapsamlı olduğu için bugüne kadar bütünüyle Türkçeye çevrilememiştir. Ancak Hüdayî'nin müridi Muizzuddin Celvetî bazı bölümlerini tercüme etmiştir (Süleymaniye Ktp. Mihrişah Sultan Kit. Nu. 253). Üsküdar Hüdayî asitanesi şeyhlerinden Mehmed Şehabeddin Efendi (öl. 1818) *Tuhfetu's-salikin* adıyla eserden on iki sayfalık bir özet yapmıştır. (İstanbul 1330) Bu risalede Üftâde'nin görüşleriyle dört tasavvufî terim açıklığa kavuşturulmaktadır: fena / vuslat / vahdet-i vücud / celvet.

Eseri kaleme alan Hüdayî olduğu için bazı kaynaklar *Vâkıât*'ı onun eserlerinden biri olarak göstermişlerdir.

Eser üzerinde Mustafa Bahadıroğlu'nun Bursa'da hazırladığı doktora tezi henüz basılmamıştır.

MENAKIBNAMELER

Tasavvufî şahsiyetlerin hayat fikir ve yorumlarını anlatan eserlerin bir adı da menakıb / menakıbnamedir. Üftâde ile ilgilide menakıbnameler kaleme alınmıştır.

Hüsameddin Bursevî (öl. 1632)

Menakıb-ı Hazreti Üftâde

(Süleymaniye Ktp. Haşim Paşa Kit. Nu. 32/1) Nşr. M. Safi – A. Yünal, İstanbul 1996.

Fenarizade Muhammed Efendi (öl. 1642)

Bursa vefeyatnameleri adıyla bilinen ve bu şehirde yaşayan ilim, fikir, sanat ve siyaset adamları hakkında bilgi veren eserler de konumuza ışık tutmakta, Üftâde ve dostları hakkında bilgi vermektedir. En meşhurları yazarlarıyla birlikte şöyle sınaralanabilir:

İsmail Beliğ, Güldeste

Ahmed Ziyauddin, Gülzar-ı Süleha

Gazzîzade, Ravzatü'l-muflihun

Baldırzade, Ravza-i Evliya

Şemseddin Mısrî, Yâdigâr-ı Şemsî

Bursalı M. Tahir, Osmanlı Müellifleri

Hüseyi Vassaf, Sefine-i Evliya

Kamil Kepecioğlu, Bursa Kütüğü

Bu eserlerden son beş tanesi yeni harflerle yayınlanmıştır.

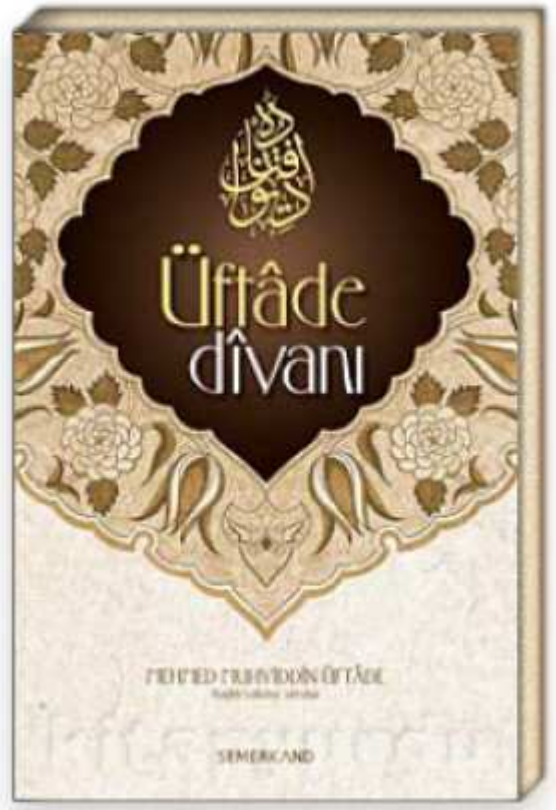

Üftâde Divanı'nın Mustafa Bahadıroğlu Neşri

DİĞER ARAŞTIRMALAR

Üftâde ve Celvetiye ile ilgili kaleme alınan eserlerden birkaç tanesi şöyledir.

1. Irene Beldiceanu Steinherr

Scheich Üftâde der Bergunderdes

Gelvetijje-Ordens. Doktora tezidir. (İSAM Ktp.)

2. Kazım Alparslan

Büyük Türk Mutasavvıflarından Hazreti Üftâde (Bursa, ts)

3. Mustafa Bahadıroğlu

Celvetîye'nin Piri Hazreti Üftâde. Bursa 1995

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans tezi olarak hazırlanan tezin sonuna baskı aşamasında Divan da ilave edilmiş ve Üftâde Kur'an Öğrencilerini Koruma Derneği tarafından basılmıştır.

4. Mehmet Gülşen, Hz. Üftâde Aziz Mahmud Hüdayi İstanbul, 1953

5. İlhan Yardımcı, Hak Aşığı Hazreti Üftâde, İstanbul, 1980.

6. Aziz Mahmud Hüdayî ile ilgili Fevziye Abdullah Tansel'in makalesi (AUİFD, XV, 1967) Ziver Tezeren (İstanbul 1987) ve Hasan Kamil Yılmaz'ın eserleri (İstanbul 1981) dolaylı olarak da olsa konumuzla ilgili bilgi vermektedir.

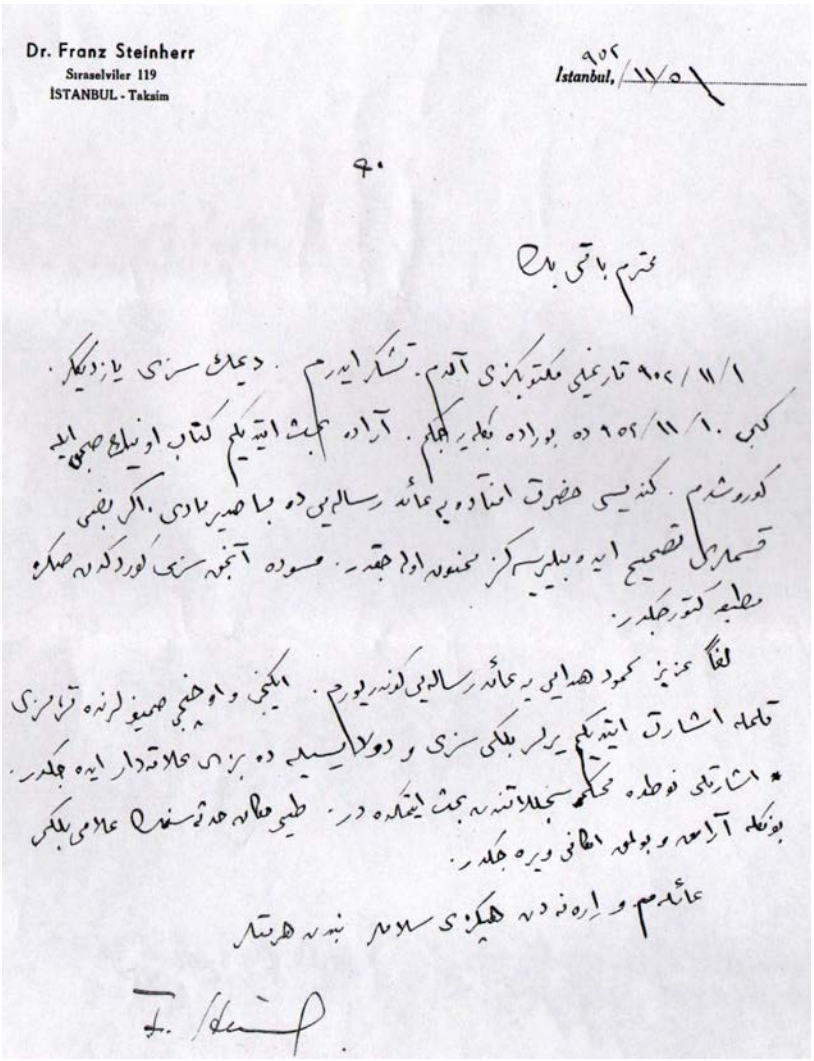
Dr. Franz Steinherr
Sıraselviler 119
İSTANBUL - Taksim

İstanbul, 1/11/1952

Aşk Bülbülü Hazreti Üftâde ile ilgilenen Dr. Franz Steinherr'in 60 yıl önce Hazreti Üftâde'nin torunu Baki Bey'e yazdığı bir mektup (M. Kara Arşivi)

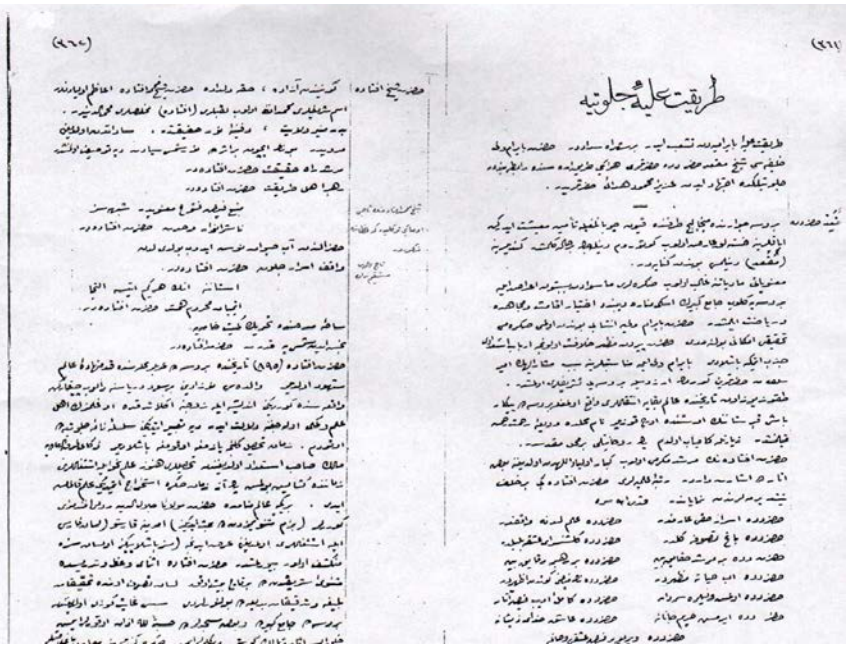

Üftâde âşığı Hüseyin Vassaf tarafından kaleme alınan Sefine-i Evliya isimli eserin Celvetiye bölümünün ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktb. Yazma Bağışlar nu 2305)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TEKKENİN ŞEYHLERİ

Üftâde tekkesi Bursa'da hizmet veren tekkelerin en meşhurlarından ve yapıldığı tarihten itibaren hiç kesintiye uğramadan 1925 yılına kadar varlığını sürdüren tasavvufî kurumlardan bir tanesidir.

Yüzyıllar boyunca bu dergâhta hizmet veren şeyh efendilerin isimleri, vefat tarihleri ve görev süreleri şöyle gösterilebilir:

Üftâde
Mehmet Efendi 1585 – 6 sene
Mustafa Efendi 1608 – 23 sene
İbrahim Efendi 1678 – 72 sene
Mehmet Efendi 1697 – 20 sene
Mustafa Efendi 1721 – 25 sene
Hayreddin Efendi 1758 – 38 sene
Mustafa Efendi 1802 – 45 sene

Ahmed Hasib Efendi 1808 – 6 sene
Burhaneddin Efendi 1845 – 39 sene
Mehmet Efendi 1912 – 69 sene
Mehmet Efendi 1913 – 1 sene
Hakkı Efendi 1923 – 10 sene
Muhtar Efendi 1925 – 2 sene

1925'te tekkeler kapatıldığında Muhtar Efendi dergâhın şeyhi idi.

Yüzyıllar boyu bu dergâhta çok farklı bölgelerden, ülkelerden, çok değişik mezheplerden meşreplerden milyonlarca insan dinî hayatın en derin noktalarında vecd ve coşku dolu atmosferi teneffüs etmişlerdir. Merhamet ve mahabbet merkezli bu hayat onları Allah ve Resulullah aşkıyla tanıştırmış, bu aşkın sarhoşluğuyla dünyanın hay u huyundan, kavga gürültüsünden uzak bir şekilde "yaradılanı yaradandan ötürü sevebilecek" bir kıvama yükselmişlerdir.

Gönüldaşlarla yapılan sohbetlerden sonra en güzel şiirlerin bestelerinden oluşan ilahileri, en güzel sesli dostların nağmeleriyle dinlemek bu lâhutî atmosferi daha da derinleştirmiştir. Sesli zikir meclisleri ile taclanan bu toplantılarda Aziz Mahmud Hüdayî'nin Üftâde Hazretlerini öven şu mısraları mutlaka okunurdu:

Bağ-ı aşkın andelibi Hazret-i Üftâde'dir
Dertli aşıklar tabibi Hazret-i Üftâde'dir

(Hüdayî hazretleri bu mısralarında mürşidini, aşk bahçesinin bülbülü, dertli aşıkların gönül doktoru olarak övmektedir.)

Üftade Tekkesi Mescidi

Vâsıl-ı kâmil odur tevhid-i Zat'a şüphesiz
Gösteren rah-ı Hüda'yı Hazret-i Üftâde'dir

(O gerçek anlamda Allah'ın birliği şuuruna ulaşmıştır. Dolayısıyla O'nun yolunu gösterebilecek olan da Hazret-i Üftâde'dir.)

Mürşid-i âli istersen dâmen-i pâkini tut
Dost ilinin reh-nümâsı Hazret-i Üftâde'dir

(Gerçek mürşid arıyorsan onun eline, eteğine yapış. Dost illerinin rehberi Hazret-i Üftâde'dir.)

Sıdk ile kul ol Hüdayî eşiğinde daima
Bil hakikat kutbu'l-uktab Hazret-i Üftâde'dir

(Ey Hüdayî O'nun tekkesinin kapı eşiğinde samimi bir mürid ol. Çünkü o gönül dünyasının sultanıdır.)

Üftâde tekkesinde yaşanan gönül hallerine zikir meclislerinde coşku içinde tekrar edilen Allah'ın isimleriyle oluşan tasavvufî atmosfere Üftâde'nin mısraları ışık tutuyor:

Görmez isem cemâlini
Güzel adın işideyim
Ermez isem visâline
Güzel adın işideyim

Bir gün görem cemâlini
Seyr eyleyem kemâlini
Kesb eyleyem visâlini
Güzel adın işideyim

Erem visâle şevk ile
Görem cemâlin zevk ile
Cümle 'âşıklarla bile
Güzel adın işideyim

Güzel adın rehber bize
'Aşkın dahi server bize
Cümle adın ezber bize
Güzel adın işideyim

Ne dilde kim ola zikrin
Erişe gönüle fikrin
Ede dâim senin şükrün
Güzel adın işideyim

Gönül bulur cilâsını
Dahi Hakk'ın rızâsını
Cemâlinin safâsını
Güzel adın işideyim

Üftâde'nin budur yolu
Hak yoluna dedi belî
Zikr eyleye dâim dili
Güzel adın işideyim

***

Yüzyıllar sonra Bursa Mısrî dergâhında şeyhlik yapan Mehmed Şemseddin Mısrî de Üftâde'ye olan aşk ve hayranlığını aynı uslübla satırlara dökmüştür:

Mürşid-i râh-ı hakikat Hazret-i Üftâde'dir
Rehber-i ehl-i tarikat Hazret-i Üftâde'dir

(Hazret-i Üftâde, hakikate giden yolu gösteren gerçek bir mürşid ve tarikat ehline rehberlik yapan gerçek bir kılavuzdur.)

Mehmed Şemseddin Efendi (öl. 1936) Bursa tekkelerinin tarihini yazmak gayesiyle kaleme aldığı Yadigâr-ı Şemsî isimli eserinde, Üftâde ve kurduğu tekkede görev yapan şeyh efendileri genişçe anlattığı için burada teferruata girilmeyecektir. (bk. Bursa Dergahları – Yadigâr-ı Şemsî, hzn. M. Kara, K. Atlansoy, Bursa 1997)

Uludağ eteğinde
Üftâde tekkesi bu
Arının peteğinde
Üftâde tekkesi bu

Gönüllere huzurdur
Sevenlere sürurdur
Bilenlere sükürdür
Üftâde tekkesi bu

İnsanı insan eder
Allah'a has kul eder
Gelenler tesbih eder
Üftâde tekkesi bu

Asırlar aştı geldi
Çiçekler açtı geldi
Işıklar saçtı geldi
Üftâde tekkesi bu

Bugün geldik burdayız
Gönülle huzurdayız
Dua ve niyazdayız
Üftâde tekkesi bu

Vardavî

Hüseyin Vassaf

***

Üftâde aşık anlamına geldiği gibi dildade de aynı anlamdadır. Bir Bursa aşığı olan Hüseyin Vassaf, yaklaşık yüz sene önce1917'de Üftâde'nin türbesini ziyaret ettiğinde şu mısraları terennüm etmişti:

Oldum sana dildâde
Ya Hazret-i Üftâde
Senden olmam âzâde
Ya Hazret-i Üftâde

Zatın kerem-kânıdır
Bendelik bize şandır
Babın ulu âstandır
Ya Hazret-i Üftâde

Sen ziya-yı dinîsin
Nur-ı aşk-ı mübinsin
Bir mürşid-i hak-bînsin
Ya hazret-i Üftâde

Sevdim seni ziyâde
Geldim ben istimdade
Delilsin rah-ı Hak'da
Ya Hazret-i Üftâde

Senden ister şefaat
Bulmak ister saadet
Eyle isar-ı himmet
Ya Hazret-i Üftâde

Babında garip Vassaf
Her an muhtac-ı eltaf
Ey şeyhimiz pür-evsaf
Ya Hazret-i Üftâde

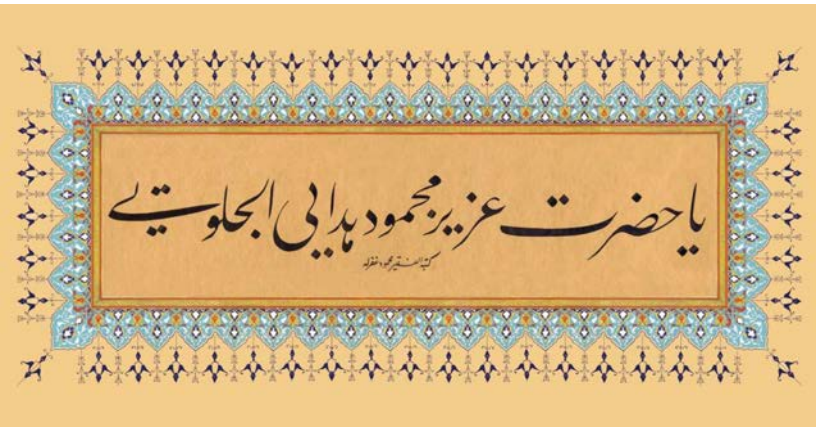

Yâ Hazret-i Aziz Mahmud Hüdayî el-Celvetî

AZİZ MAHMUD HÜDAYÎ

Üftâde tekkesinde yetişen en büyük şahsiyet şüphesiz Aziz Mahmud Hüdayî'dir. Bir başka ifade ile Üftâde'nin en büyük"eser"i odur. 1541 yılında Şereflikoçhisar'da doğan, tahsil ve terbiyesini İstanbul'da tamamlayan, Şam ve Mısır'da müderrislik yaptıkta sonra, Bursa Ferhadiye Medresesi'ne müderris ve Cami-i Atik Mahkemesi'ne nâib (kadı yardımcısı) oldu.

Gençlik yıllarından itibaren tasavvufî konulara ilgi duyan Hüdayî, her gittiği şehirde sufîlerle görüşmeyi ihmal etmemiştir. Nihayet Bursa'daki görevi esnasında Üftâde ile tanışınca resmi görevlerini bırakarak onun tasavvuf mektebine kaydoldu.

Tasavvufî terbiyesini tamamladıktan sonra, mürşidi onu çocukluğunu geçirdiği Sivrihisar'da görevlendirdi. Zaman içinde Trakya ve Balkanlarda bir müddet hizmet verdikten sonra

İstanbul'a geldi. Üsküdar'da kurduğu dergâh Celvetiye tarikatının merkezi oldu. III. Murad, I. Ahmed, II. Osman ve IV. Murad Han ile yakın ilişkiler kuran Hüdayî, döneminin en etkili sufîlerinden biri olmuştur. Sultan I. Ahmed şu mısraları Hüdayî'nin sohbetlerinden duyduğu zevk üzerine söylemiştir:

Varımı ben Hakk'a verdim gayrı varım kalmadı
Cümlesinden el çeküb pes dû cihânım kalmadı
Çünkü hubbullah erişdi çekdi beni kendûye
Açdı gönlüm gözüni gayrı gümânım kalmadı

Evliyânın himmeti yakdı beni ka'l eyledi
Sâfiyim buldum sâfayı dû-cihânım kalmadı
Ahmed ider yâ İlâhî sana şükrüm çokdurur
Hamdu li'llah aşk-ı Hak'dan gayrı varım kalmadı

Mürşidi Üftâde'nin sohbetlerinde tuttuğu Arapça notları Vâkıât-ı Üftâde adıyla bir araya getiren Hüdayî'nin Divan'ı ve Arapça, Türkçe birçok eseri vardır. Bir kısmı yayınlanmıştır.

Birçok şiiri bestelenmiş ve yüzyıllar boyu dergâhlarda camilerde okunmuş, bugün de okunmaktadır. Şu ilahileri duymayan var mı?

Neyleyeyim dünyayı
Bana Allah'ım gerek
Gerekmez mâsivayı
Bana Allah'ım gerek
Bana Sultanım gerek
***
Buyruğun tut Rahman'ın
Tevhide gel tevhide
Tazelensin imanın
Tevhide gel tevhide
***
Seherde açılan güller nedendir
Öten şûride bülbüller nedendir
Benefşelerle sümbüller nedendir
Ağızda söylenen diller nedendir
***
Sadr-ı cemi' mürselin
Sensin ya Resulallah
Bedr-i eflâk-i yakin
Sensin ya Resulallah

Ya Hazreti Pir Sultan Seyyid Aziz Mahmud Hüdayi

CELVETİYE VE KOLLARI

Tarikatlarda kol ve şubelere ayrılma gerçeği vardır. Bunu bir ağaca benzetebiliriz. Ağacın gövdesinden dallar çıkar bu dallar daha sonra küçük dallara yol verir.

Celvetiye, Bayramiye'nin koludur. Zaman içinde Celvetiye'nin de kolları oluşmuştur. Bunlardan dört tanesinin ismi ve kurucu pirleri şöyledir:

Selamiye: Selâmî Ali Efendi (öl. 1692)

Fenaiye: Fenaî Ali Efendi (öl. 1745)

Haşimiye: Mustafa Haşim Baba (öl1782)

Hakkıye: İsmail Hakkı Bursevî (öl. 1725)

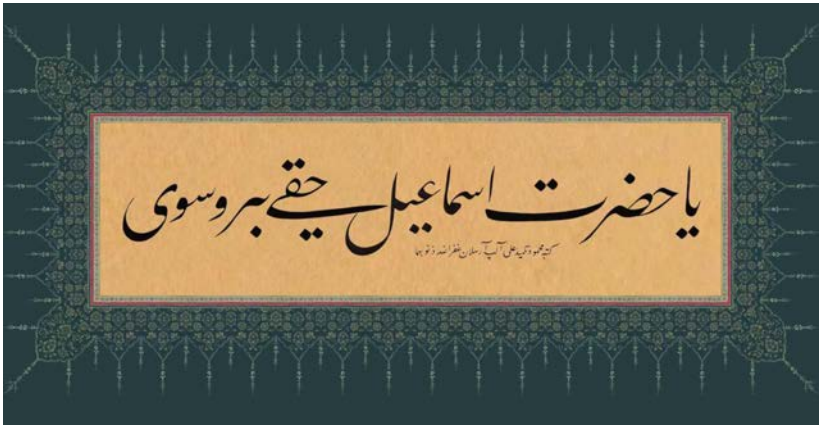

Yâ Hazret-i İsmail Hakkı Burusevî

Bursa'da Üftâde dergâhından sonra en önemli Celvetî tekkesi, İsmail Hakkı Bursevî tekkesidir. 50'den fazla eser kaleme alan Bursevî'nin özellikle 10 ciltlik Ruhu'l-beyan isimli tasavvufî tefsiri ona İslam dünyasında haklı bir şöhret kazandırmıştır. Aziz Mahmud Hüdayî hakkında geniş araştırmalar yapmış olan Hasan Kamil Yılmaz'ın başkanlığında bir heyet tarafından Türkçeye çevrilmiştir (Erkam Yayınları).

Silsile-i Celvetiye isimli eserinde Üftâde başta olmak üzere bu "yol"un üstatlarını geniş bir şekilde tanıtmıştır. Osmanlı toplumunda çok yaygın olan bir diğer eseri de Yazıcızâde'nin Muhammediyye'sine yazdığı Ferâhu'r-ruh adlı şerhidir. Bu yâdigar da Mustafa Utku Hoca Efendi'nin gayretleriyle on cilt halinde yeni harflere aktarılmıştır (Uludağ Yayınları).

SİLSİLE / KİM KİMİN MÜRŞİDİDİR

Tasavvufî eğitimin geleneklerinden biri de silsile, yani mürşidler zinciridir. Mürşidin mürşidi onun mürşidi… Hazret-i Peygamber'e kadar çıkar. Celvetiye silsilesinde yer alan bazı mürşidlerin Somuncu Baba'dan sonraki durumu, şöyle bir sıralama ile gösterilebilir:

Hamiduddin Aksarayî (öl. 1412)
Hacı Bayram Velî (öl. 1429)
Akbıyık (öl. 1455)
Hızır Dede (öl. 1507)
Üftâde (1580)
Aziz Mahmud Hüdayî (öl. 1628)
Ahmed Efendi (öl. 1639)
Abdullah Efendi (öl. 1657)
Osman Fazlî İlahî (öl. 1691)
İsmail Hakkı Bursevî (öl. 1725)

(Geniş bilgi için bk. M. Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler.)

Üftâde hazretleri tarafından tohumları atılan Celvetiye, zamanla Osmanlı Devleti'nin muhtelif şehirlerinde kurduğu tekkelerle tasavvufî kültürü daha geniş kitlelere ulaştırmanın gayreti içinde olmuştur. Bursa ve İstanbul'un dışında özellikle Balkanlarda yaygınlaşan tarikatın, en mühim şahsiyetlerinden biri İsmail Hakkı Bursevî'nin şeyhi Atpazarlı Osman Efendi olup, Şumnuludur. Bursevî de hemşerisidir. Nihayet İstiklal Marşımızın ve Bursa'nın işgali üzerine M. Akif Ersoy tarafından Bülbül isimli şiirin yazıldığı Ankara Taceddin Dergâhı da bir Celveti tekkesidir (bk. DİA, c. XXXIX).

Üftâde ve Hüdayî'nin şiir ve musiki ile iç içe olmaları daha sonra yetişen Celvetî şeyhlerine de tesir etmiş, dergâhlar bu iki sanat dalının gelişmesine büyük katkı vermişlerdir.

İşte sözleri Bursevî ait olan o muhteşem ilahî:

Solmadan bağın
Geçmeden çağın
Yakıp çerağın
Yandır ocağın

Gözün aç ey can
Hakk'ı gör âyân
Aşk oduna yan
Artırıp dağın

Ey can bülbülü
Bula gör gülü
Lâmekan ili
Olsun durağın

Nur olup zâhir
Geldi mezâhir
Hakkı'ya âhir
Hakdır durağın

Üftâde Dergahı'nı yüzyıllar boyu yüzlerce gönül ehli ziyaret etmiş ve oradaki manevi sofradan istifade etmişlerdir. Üftâde Dergahı'nı 1990'lı yıllarda ziyaret eden Şeyh Efendiler: Safer Efendi, Mustafa Efendi, Raik Efendi. (M. Kara Arşivi)

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÜFTÂDE KÜLLİYESİ

Bursa'mızda bulunan tekkeler1925 tarihinde sırlandıktan sonra kendi kaderlerine terk edildikleri için birçokları ortadan kalkmıştır. Üftâde Dergâhı ise son şeyhin neslinden gelen evlad-ı meşayihin bu mekanda ikamet etmeleri sebebiyle günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olmasına rağmen günümüze kadar hiçbir bakım ve tamir görmemiş olan bu Dergâh, aile fertlerinin ve muhiblerinin 1980-82 yılları arasında çatılarının tamamen tamiriyle ayakta kalabilmiştir. Mevcut iki derneğin teşebbüsleriyle bir restitüsyon projesi hazırlanmış, harem, mescid ve semahane de büyük ölçüde yenilenirken bu projeyi Bursa Büyükşehir Belediyesi devralmış ve bulunabilen sanatkârlarla neticelendirmiştir. Bitişik parsellerde sonradan yapılan ve görünüşü engelleyen bir bina istimlak edilerek külliyeye katılmış, batı cihetinden çıkılan rampa yolun altında kalan ahşap evler de istimlak edilip yerlerine otopark yapılmıştır.

Haremde oturan aile tarafından korunan eski eşyalar Büyükşehir Belediyesi'nce tamir ettirilip sergilenmek üzere hazırlanmıştır.

Şimdi Bursa'mızda bulunan bu önemli tarihi külliyeyi, 10 yıl öndeki durumunu, mimarî yönden yaşadığı değişiklikleri daha detaylı bir şekilde tanımaya çalışalım.

Hz. Üftâde Âsitânesi

Külliye; Mescid, Sema'hâne, Harem, Selâmlık ve Çilehâne olmak üzere beş ayrı kısımdır. Uludağ'ın eteklerinde sarp ve güneyden kuzeye dik meyilli arazide, doğu-batı istikâmetinde inşa olunan yapılar, kalabilmiş kısımları ile ahşab mimarimizin Bursa'daki nâdir örneklerindendir. Günümüzde 2507 metrekarelik arazideki yapılar üzerinde inşa tarihi yoktur. Sadece Hû çeşmesi namıyla anılan yenilenmiş parçanın aynasında Hz. Üftâde'nin de hayatta bulunduğu 974 (1565) tarihi, su ile alakalı âyet-i kerîme ile mermer kitâbeye hakkedilmiştir.

Şemseddin Mısrî'nin Yâdigâr-ı Şemsî isimli eserinde verdiği malûmâta göre Üftâde Hazretlerinin torunu Kutub İbrâhim Efendi'nin 1081 (1670) tarihinde dergâhı tamiri, devrinin klasik üslûbunun zenginliklerini ve daha sonra eski iskelet üzerine 1800'lü yıllarda Sultan III. Selim ve II. Mahmud devri ampir üslûbu ile giydirilmiş ve ilâveler yapılmış kısımlara kadar çeşitli noksan işçiliklerle külliyenin şekilden şekle girdiğini teşhis edebilmekteyiz.

Külliyenin inşa tarzı malzemesi itibariyle meyilli arazisinin güney tarafı toprak altında kaldığından zeminden taş örgü ile

yükseltilmiş, üzerindeki birinci kat, meşe ve kestane ağacının dikme ve payandalarıyla kurulup araları çam çeşitleriyle doldurularak bazı yerlerde ince tuğla ve bazen da kerpiçle örülmüş, son devrin değişikliklerinde bağdadî de kullanılmıştır. Bu iskelet üzeri bazen derz yapılmış ve çoklukla sıvanmış olup dahili kapılarla pencere kasa ve pervazları ile tavanlarda benzerlerindeki gibi çam ağacındandır. Çatı iskeleti meşe olup mertek ve kaplaması çam, kiremitleri de klasik yuvarlak şekillidir.

Mescid

Esas mekân olan mescid, arazi meylinin taş duvarla zeminden yükseltilerek sıra ile küfekî taş ve tuğla ile yükseltilen 70 cm kalınlığındaki duvarlarla 688x656 cm iç ebâdında, yenilenmiş ahşap tavan ve tamiri ahşab çatısı kurularak inşa edilmiştir. Giriş kapısı yenilenmiş, iç kapı mihrâbm karşısında üzeri kitâbeli ahşap kasa ve pervazlı olup dar kapı kanatlarına varıncaya kadar yeni yağlı boya ile boyanmasına rağmen orijinaldir. Kitabesinde lake kelime-i tevhid sülüs harflerle okunabilmektedir. Aynı özelliklerdeki içte kepenkli ve dışta taş kasa içinde demir lokma parmaklıklı, üç adet pencere olup, içten kitâbe yazısını ve 70 cm kalınlığındaki duvarlar içerisindeki ince işçilikli tavanlarını kaybetmesine rağmen pervaz, paye ve binilerindeki küçük istitâlelerle, mücessem lake üslûbundaki rûmî ve şemsî unsurlu tezyinat benzersizdir. Doğu duvarı üzerindeki üç, mihrab duvarı üzerindeki iki adet tepe pencerelerinin yerleri mevcud olup iç ve dışlıkları değişmiştir. Minber ve müezzin maksûresi ile mahfili yenilenmiş olup giriş kapısı sağ

ve solunda pencereler ahşab kasa, kepenk ve parmaklıkları ile mevcuddur.

Mihrab cihetine bakıldığında sol köşedeki minarenin küpü, mescid ihata duvarları içinde kalmış olup çatı hizasında üç köşe pilelerle yine kısa dilimli dairevî, gövdeye geçişli, şerefe altı klasik istitâleli, tuğla ve derzle işlenmiş, şerefe üzeri beden ve külah kısaltılıp yenilenmiştir.

Minareye dahilde mahfilden çıkılıp merdivenleri serene bağlı olarak hâlâ ahşab kalabilmiştir.

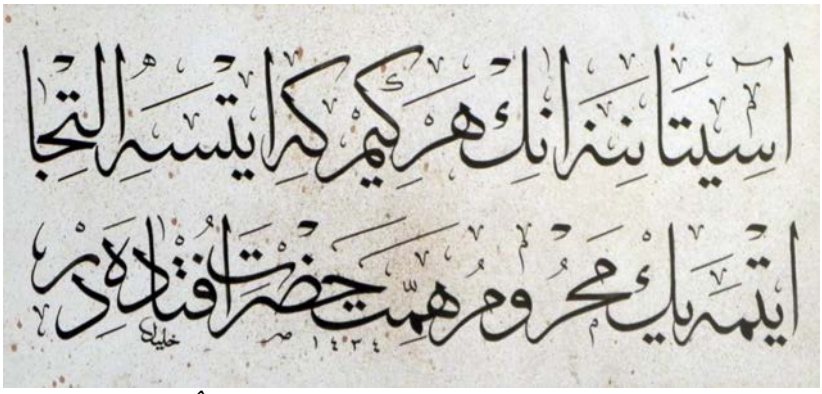

Âsitanına ânın her kim ki itse iltica
İtmeyen mahrum-i himmet Hazreti Üftadedir

Sema'hâne: Sohbet ve zikir mekânı

Mevcud izlere göre Sultan II. Mahmud ait olduğu anlaşılan sema'hâne, cümle kapısından harem cihetine 160 cm uzatılarak 980x970 cm iç ebadında ahşap iskeletli derzli tuğla ve bazı cephelerde kerpiç örülerek sıvalı olarak mescid çatısı uzatılıp mescide eklenmiştir. Hareme zeminden kafesle irtibatlı ve

üzerinde ahşab parmaklıklı 4, kuzey cephesinde kasalarında mermer taklidi boyaları ve sökülmüş bulunan ahşab parmaklık yerlerinin iziyle, içten çerçeve ve camlarıyla 4 pencere, bir de batı cephesinde alçı pencere taklidinde tepelik yeni bir pencere mevcuddur. Mescid kapısı karşısında ahşab kasası, pervazları ve kayıt, seren, geniş tablalarıyla, son cemaat mahalline açılan orijinal kapı yerindedir. Kapı yanında bir pencere mevcuddur. Sema'hânenin ahşab tavanı ve döşemesi yakın tarihte yenilenerek düz bindirme tahta ile kaplanmıştır.

Son cemaat, sema'hânenin doğu tarafından, 202 cm içeriye çekilerek avluya uzanmış olup, zeminden saçaklara kadar araları boş direklerle çıkması lâzım gelirken, iki kat halinde duvarlarla bölünüp ihdas bir ara merdivenle vazifeli lojmanı haline getirilmiştir. Bir kısım tamir görmüş tavanlı saçaklarla cephesinde ahşab kaplamada mevcuddur. Avludan sema'hâne ve mescide, muhdes (sonradan yapılan) lojman sebebi ile girilemediğinden, minare dibinde harem duvarı arasındaki bugün değiştirilmiş olan yakın zamana kadar yerinde mevcud ahşab iki kanatlı kapıdan girilmekte olup tavanında mescid pencere kepenklerindeki zevk ve üslûbda hendesî taksimli tezyini bir parça halen mevcuddur.

Harem: Şeyh Efendinin Ailesiyle Oturduğu Yer

Harem devamlı değişiklik ve ilâveye maruz kaldığından ilk kuruluşu için kesin bir kanaatte bulunamamakla birlikte halihazır mevcudu tetkikle kifayet edeceğiz.

Külliye dışından harem avlularına, vaktiyle mevcut olan ve bugün sema'hâne ile haremin güneye bakan zemininde temel duvarları arasındaki dağ kapısı ile, yine selâmlık avlusuyla çilehâne önündeki avlunun hârici duvarları arasında kuzeye bakan cihetteki kapılardan girilirken, bu kapıların yola kalbolunmasıyla, harem taşlığına açılan ve sonraki tamirlerde paye, söğe, pervaz ve silmelerinin değişmekle aslının İL Mahmud devrinden kaldığı binişinden, güllab, kabara ve rozetleriyle halkalarından anlaşılan kapıdan girilmektedir.

Taşlıkta kuzeye bakan çilehâneyi arkamıza aldığımızda, önümüzde bahçe çeşmesi ve üst katı taşıyan ayrıca arazinin güneye doğru yükselmesine bend vazifesi gören taş duvarlar, bunların arasında zamanında çeşitli ihtiyaçlara hizmet eden üç oda iki ayrı geniş bölme ve üstteki alttan ısıtılan hamamın zeminindeki dikkate değer tuğla örme kemerli kaidesi ve yine üst katı taşıyan ve tabanları taşlık zemininde bulunan dikmelerle odalar arasındaki taşlık ortasında mermer şadırvan ve harem sofasına çıkan merdivenlerin basamakları. Dik merdiven basamakları orta sahanlığındaki harem dâhili selimi silmeli sofa kapısı ve doğu cihetinde bulunan ara kattaki iki odaya açılan bir kapı. Merdivenin ikinci dik hareketiyle haremin doğu-batı istikametinde uzanan sofasına çıkış. Karşımızda çatıyı taşıyan ve döşemeden kâfi miktar ahşab malzeme ile yükseldikten sonra avluya bakan çıplak bırakılması lazım gelen direkler.

Günümüzde ise kış şartlarına binaen bağdadî malzeme ile bölme ve sıvayla küçültülen direk aralarına ihdas edilen geniş

taksimli giyotin çerçeveler ve etraflarında kasaları. Üstte geniş kaplama ve kuşaklarıyla yenilenmiş sofa tavanı. Arkamızda pencereleri sofaya bakan üslûbu yeni bir oda ve daha solunda zeminden yapının tamamen değiştirilip modern kırmızı tuğla ile örülerek doğuya ve kuzeye çıkmaları bulunması lâzım gelen odaların, küçültülüp kapı, tavan, döşeme, pencerelerinin değiştirilmesiyle yeniden düzenlenmiş vaziyeti. Bu odaların doğu kuzeyine bakan saçak altında eski geniş odanın tavan bakiyesi, kuzeye bakan köşe odada bugün bulunmayan fakat devrin üslûbunca bulunması lâzım gelen, tezyinî bir zenginlik olan ince çıtalarla hendesî taksim edilmiş tavan, güney duvarında dairevî alafrangalı duvar nişi, yanlarında ahşab yaşmaklı hücreleriyle kündekârî tekniğindeki dolaplar tamirde (!) yok olmuşlar.

Aynı merdiven çıkışından sağa dönüp batıya doğru tavan ve döşemesi yenilenmiş sofaya açılan III. Selim devrinin silmeleriyle hareketlendirilmiş tablalı kayıtlı soldaki iki odanın kapıları. Ve sofaya açılan kasalarında ahşap parmaklık izlerinin bulunduğu alt tekli üstlü çift gözlü kinişli çerçeveleri. Ve üstte pervazında toskan silmesi ile tamir devrine ait pencereler.

Kubbenin üstten görünüşü

Ahşab Kubbe, kündekâri sanatı yönünden dergâhın en değerli bölümlerinden biri.

Günümüzde üç ayrı hanenin kullanılabilmesi için dışta yola açılan girişlerden biri ve doğusundaki küçük oda ile batısındaki hamam soğukluğuna açılan iki kapı ile geçiş ve giriş mekânı haline getirilen meşhur kubbeli oda. Düz geniş tahta kaplamalı ve araları son devrin derin silmeli kuşaklarıyla çevrili yenilenmiş tavanı. Ortasında külliyenin ve hatta memleketimizdeki keşfedilebilen yegâne, kündekârî işçiliğin çakma suretiyle hassas hendesî unsurlarla ve kalem işçiliğiyle tezyin edilmiş çatı arasına yükselen merkezinde vaktiyle mevcud istitâle tekniğiyle püskülü bulunan ahşap kubbesi.

Bu odaya ve kuzeye doğru dönen sofaya ikinci bir kapıyla açılan, içerisinde III. Selim tamir devrine ait dairevî iki duvar hücresiyle hendesi küçük tablalı iki kapaklı bir dolabı olan hamam soğukluğu: Buradan bir kapı ile zeminde bahsedilen kaidesi üzerinde kârgir ve iki adet nişli duvarlarından geniş kavislerle sıvanarak üstte ışık alabilen kubbeye geçiş yapan ve 226x107 cm iç ebâdında bir hamama geçiş.

Hamam soğukluğunun kuzeye bakan kapısından yeniden sofaya çıkıldığında, karşımızda çatıyı taşıyan direkler arasının camlı çerçevelerle kapatılıp vücûda getirilen cam oda. Avluya bakan çerçeveler değiştirilmiş olmakla giriş kapısı yanındaki kinişli çerçevelerde menteşe mandal ve kulplarında III. Selim devri izlerini bulmak mümkün.

Yine aynı sofadan harem içerisinde yakın zamandaki tamirine kadar yapıldığı devrin üslûbunu ve malzemesini koruyan batı cihetindeki pembe odaya, üzerinde silmeleri, mütemâdi nişleri ve yapraklı tâcı ile geniş tablalı kapısından giriş, 610x465 cm iç

ebâdındaki odada ilk göze çarpan geniş tavan tahtaları ile aralarını kare ve dikdörtgen köşelerle çevreleyen, silme ortalarında çökertme yaprak tezyinatı bulunan geniş, pasa tabir edilen tavan kuşakları.

Bu tavandan geniş ebâda iç ve dış kavisli silmelerle sıvalı duvarlara, geçiş. Duvarlar, başlıkları silineli taklidi sütunlarla taksim edilmiş, ayrıca aralarındaki duvar sıva malzemesi ile ince cetvellerle hareketlendirilmiş.

Odanın kuzeye bakan duvarı ortasında ahşab silmelerle derinleştirilmiş bir niş, alt ve yanlarında iki kanatlı geniş tablalarıyla kayıtlan ayıran silmelerin köşelerinde dört köşe rozetli dolaplar. Ve kuzeye bakan üç, doğuya bakan bir pencereden eski Bursa'nın seyrine doyulamayacak hayalî manzarası. Bu pencerelerin dış cephesinde, oda köşe dikmelerinde, odanın yapı gününe mahsus silme ve saçak kaplamalarıyla, kat tabanlarını kaplayan orijinal malzeme yakın tarihteki yenilenmede yok edilmişlerdir.

Odanın batıya açılan ikinci kapısından; sema'hâneye kafeslerin bulunduğu ve kuzeye doğru yine sema'hâneye bitişik, yenilenip iç ve dışı; tamamen değişen birbirinden geçişli iki odaya açılan bir sofaya çıkılır.

Dergahın bugünlere ulaşması konusunda büyük emekleri olan son şeyh Ahmed Muhtar Efendi'nin oğlu Baki Algın ve ailesi

Bu sofaya dış avlu ve sema'hâneden girilebildiği gibi içerde pembe oda kapısı yanındaki bir kapıdan yukarıda bahsedilen harem sofasına açılabilen kapısıyla, bir geçit bulunup, bu geçitteki yine- III. Selim devrinin derin silmeli meşe paye ve söğenleriyle kündekârî tablalı zarif kapısından, içerisinde ocak ve çatıya bacası bulunan mutfak şeklinde kullanılan dışarıya iki demir parmaklıklı pencereleri olan bir odaya girilir. Ve hemen yanında geçit üzerindeki ikinci kapıdan girilebilen bir kademhane ile içerisinde vaktiyle yanındaki hamam suyunu ısıtan bakır kazanların bulunduğu nakledilen bir bölme mevcud imiş. Haremin güney cephesi kapalı olup demir parmaklıklı birkaç penceresi vardır.

Çilehâne

Haremin kuzeyine bakan avluda harem taşlığı içinde taş duvarla çevrili tek girişli bir zemin ve üzeri kerpiç duvarla örülmüş dört köşe bir mekân olup yeni bir tavanla ahşap kiremitli çatıdan teşekkül etmektedir. Tamirli merdiveninden çıkıp, üstte sahanlıklı eski küçük kapısından girildiğinde batı cihetinde ocak hissini veren tuğlalı bir niş ve yanlarında düz kapaklarıyla iki dolap bulunup, doğu duvarına yeni bir pencere açılmıştır.

İçeride dergâhda kullanılmış olan Hz. Üftâde ve Hz. Hüdâyî'ye atfedilen bazı eşyalar bulunmaktadır.

Üftade Hazretlerinin konservasyon (koruma) önlemleri ile tamir edilmiş kıyafetleri ve eşyaları

Üftade Hazretlerinin eşyalarının Konservasyon uzmanı Levent İnan tarafından Merinos AKKM'de koruma çalışmaları sırasında

Selâmlık: Dervişlerin Yaşadıkları Mekan

Mescid ve sema'hanenin batısında iken zaman içerisinde harabiyetle kaybolduğundan üzerinden umumî yol geçirilmiştir.

Daha önceki onarımlarla ilgili külliyeden bir belge

Cami ve Türbe

Üftâde Hazretleri ayrıca devrin padişahı Kânûnî Sultan Süleyman'a müracaat ile daha önce kilise temelleri bulunan Bursa'nın Yerkapı semtinde 987 (1579) tarihinde 20 kese akçe ile devlet ricâlinin de yardımıyla bir cami bina eylemişlerdir. Cami depremde yıkılmış, Hz. Üftâde torunu Kutub İbrahim Efendi camiyi yeniden inşa ile yanında bulunan ceddinin türbesini de 10814 (1670) yılında onarmıştır.

Şeyh Burhâneddin Efendi zamanında 1259 (1843) Rıza Paşa camii ve türbeyi onarmıştır.

1854'deki depremde cami ve türbe zedelenmekle 1866'da Rıza Paşa tarafından yeniden, ihya edilişine ait tarih, camiin cümle kapısı üzerinde olup Şeyh Saîd Efendi tarafından kaleme alınmıştır.

1969 ve sonrasında cami derneği tarafından cami ve türbede çeşitli tamirlerde bulunulmuştur.

Türbe yanında Şeyh Burhâneddin Efendi zamanında 1841'de Bursa'ya nazır bir köşk yaptırılmış olup zamanımıza iki gözlü türbedâr odası olarak gelebilmiştir.

Üftade Camii ve Türbesi, Hisar

Son Onarım

Üftâde külliyesinin son onarımı 2011'de başlamış ve 2013'te tamamlanmıştır.

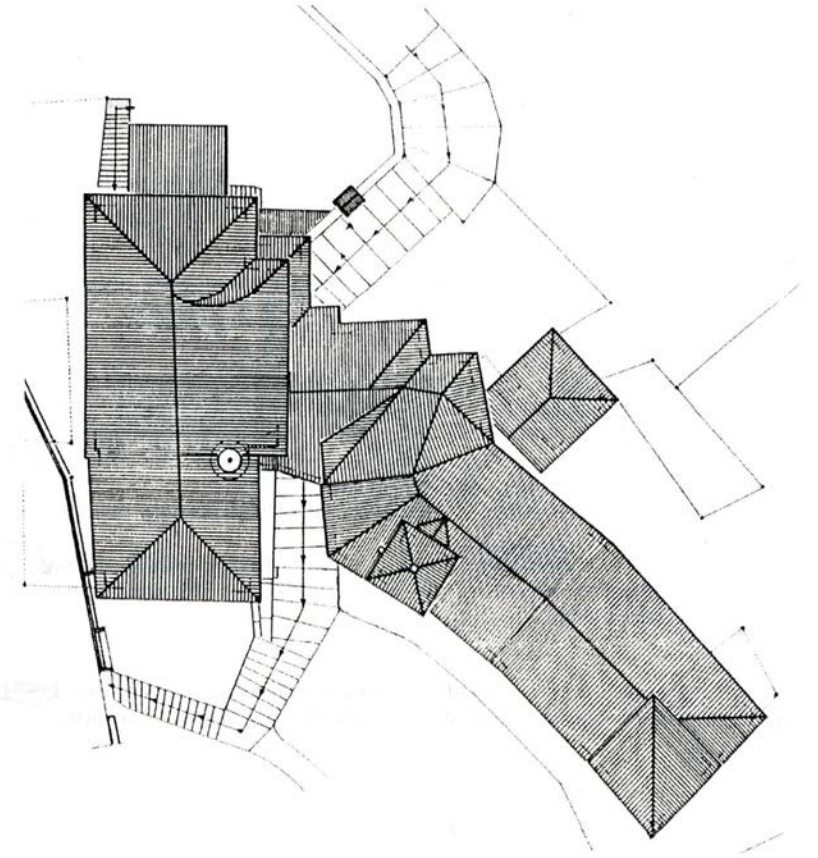

(Resim 6). Üftade Âsitanesinin üstten görünümü.

Sonuç

Kainatın en mükemmel varlığı olan insanı eğitmek, onu kemal noktasına taşımak bu dünyadaki işlerin en önemlilerinden biridir. Söz konusu hayırlı işin üç temel kitabı vardır:

1. Hazret-i Allah'ın kitabı
2. Hazret-i Resulullah'ın kitabı
3. Hazret-i Halifetullah'ın kitabı

Üçüncü madde ile kâmil insanların, âlimlerin, âriflerin, mütefekkirlerin ve sanatkârların eserleri kastedilmektedir. Bu gruptaki eserlerin oluşumu için üç temel konu önem arz eder.

1. Zaman
2. Mekan
3. İhvan

Zamanın hakkını verenler güzel mekanların çatısı altında dostlarla buluşup kemale doğru yürümüşlerdir. Kültür ve medeniyet tarihimizde bu açıdan öne çıkan üç mekân şöyle sıralanabilir:

1. Cami
2. Medrese
3. Tekke

İşte Üftâde Dergâhı toplumumuza insan-ı kamil yetiştirmek için sadece sofrasını değil gönlünün kapılarını sonuna kadar açan mübarek bir mekândır.

Çökmemek için yıllardır direnen bu dergâh yenilenen çehresiyle bugün bize şu mesajı vermektedir:

Benim bedenimle değil ruhumla ilgileniniz, badanama değil manâma bakınız. O zaman yolunuz Üftâde Dergâhı'ndan Mevlâ'nın dergâhına doğru çıkar. O zaman bu güzel külliyeyi ayakta tutabilmek için büyük gayretler sarf eden Üftâde'nin torunlarının ve dostlarının da ruhu şad olacaktır.

Son söz Hz. Üftâde'nin:

Dervişlerin kadrini biz bileydik
Gece gündüz dervişlerle olurduk
Arayıp da Mevlamızı bulurduk
Dervişlik ne güzel sultanlık imiş

Bu bölüm Mehmet S. ERHAN tarafından kaleme alınmıştır.

Üftade Tekkesi Tavan Süslemesi

SON RESTORASYON

Bursa'yı anlatmaya başlarken daha söylediğimiz ilk kelimeler çoğu kez Bursa'nın kültür ve medeniyetimizin en önemli şehirlerinden birisi olduğu yönündedir.

Çok da haksız olamayan ve hiçbir itiraza mahal vermeyen bu yorum, aslında birçok açıdan derin bir tarihi geçmişe sahip şehrin, sahip olduklarının bir çırpıda özetlenivermesidir.

Şehir bu derinlik içerisinde kimi gizli kimi aşikar bir çok hazineleri barındırır uhdesinde. Yeter ki bu hazineleri görecek göz, hissedecek yürekler olsun.

Osmanlı'nın kuruluşunda anlatıla gelen söylenceler, hikayeler, Şeyh Edebali'nin o muştu misali öğütleri ve sonrasında gelen Bursa'nın fethi. Çekilen onca sıkıntı, meydanlarda edilen cenkler, tekfurların bin bir tuzak ve entrikaları… Derken, gelinen mutlu son yada uzun ve kutlu yolun başlangıcı.

Fethin hem çok öncesinde hem de sonrasında Alperen dervişlerin Uludağ'ın her bir yanına post sermeleri. Keşiş Dağı'nın dervişler dağına dönüştüğü süreç. Geyikli Babalar, Abdal Musalar, Abdal Muradlar, Doğlu Babalar ve diğer Alperen sufiler. Sonrasında İslam coğrafyasının her bir tarafından fethedilen ve imar edilen şenlendirilen bu yeni İslam şehrine gelip yerleşen sufi dervişler.

Üftade Tekkesi Mescidindeki Tavan

Bursa'yı tanımlarken bizler 'Sultanlar Şehri' tanımını çokça kullanırız. Evet Bursa hem Osmanlı sultanlarının, hem de gönül sultanlarının şehridir.

Bu süreç o kadar hızlı yaşanmıştır ki, Bursa ilk önce Balkanlara daha sonra İstanbul'a el veren kutlu şehir oluvermiştir.

Osmanlı'nın ilk altı sultanına ev sahipliği yaptığı gibi, bir çok gönül sultanına da ev sahipliliği yapmanın haklı gururunu yaşayan şehir, gün gelmiştir ki bu ağır yükü taşıyamamanın, sahip çıkamamanın ızdırabını iliklerine kadar yaşamıştır.

Adeta eli kolu bağlanmış, kaderine terk edilmiş çeyiz sandığının incileri, paha biçilmez değerli emanetleri solmaya yağmalanmaya maruz kalmış. Kimi bakkal olmuş mescitler, kimi depo olmuş camiler, kimi ev yapılmış tekkeler, kimi yıkılması beklenmiş gözlerinin içine baka baka. Kimi ise o kadar beklenmeye dahi gerek görülmemiş yıkılıvermiş ardı ardına. Ney seslerinin ilahilerle yükseldiği mekanlar ıssızlığa bürünmüş. Sıcak çorbaların fukarayla buluştuğu mekanlara hüzünler çökmüş. Mezar taşları sökülmüş kamyon kamyon götürülmüş bilinmeyene doğru. Kimileri ise atılıvermiş bir köşeye. Bursa tarihi adına kara bulutların dolaştığı bu dönemler kimsenin hatırlamak istemediği zaman aralıklarından birisi olsa gerek.

Bu arada bu yok oluşa sessiz kalmayan Kazım Baykal gibi gönül ve kültür insanlarıyla mücadeleler verilmiş bıkmada usanmadan.

Bu süreçler ve bıraktığı tahrifatlar ve telafisi olmayan izler bırakmasına karşın küllerinden yeniden ayağa kalkması için verilen çabalar gün ve gün artarak günümüze dek gelmiştir.

Hz. Üftade Dergahının restorasyonu sırasında incelemeler

Özellikle 2004 yılından itibaren başlayan yeniden ayağa kalma ve kimlik mücadelesi, hız kesmeden devam ermektedir. Medreseler, hamamlar, tekkeler, mescitler, aş evleri, hanlar hep bu mücadelenin eseri olarak bir bir ayağa kaldırılan değerler olarak şehrin yeniden şenlenmesine vesile olmuşlardır.

Bunlar arasında en önemli değerlerimizden birisi de Üftade Tekkesi ve mescidi olarak öne çıkar. Üftade Hazretlerinin 16 yüzyıl ortalarında yaptırdığı tekke birçok değerli sufinin gönül insanlarının yetişmesine vesile olmuştur. Bunlar arasında halk tarafından en bilineni ise Aziz Mahmud Hüdai Hazretle-

ridir. Tekke; tekkelerin resmen kapandığı yıllardan sonra oldukça zorlu günlerden geçmiş, daha sonraları bir ailenin kullanımında konut olarak mevcudiyetini devam ettirmiştir. 2000'li yıllarda Vakıflar Müdürlüğü tarafından el konulan yapı bir müddet dernek tarafından onarılmaya çalışılsa da muvaffak olunamamıştır. 2006 yılında Osmangazi Belediyesinin destekleriyle onarım çalışmaları yapılmaya gayret edilse de belli bir yerden sonra çalışmalar yürütülememiş, ta ki yapının 2009 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından Vakıflardan onarım karşılığı tahsisi alınıncaya değin.

Bu aşamadan sonra restorasyon çalışmalarına hızlı bir şekilde girilmiş hummalı ve o kadar da dikkatli çalışmalarla mescid ve tekke binası özgün yapısına kavuşturulmaya gayret edilmiştir.

Yalnızca fiziki restorasyonla yetinilmeyip, tekkede yer alan ve oldukça kötü durumda bulunan Üftade Hazretlerine ve tekkeye ait eşyalarda ele alınarak, konservasyon ve restorasyon işlemine tabi tutulmuş ve sergilenmeye hazır hale getirilmiştir.

Bu arada çevresinde yer alan dört kadar yapı kamulaştırılıp bahçesi alabildiğine genişletilerek mekanların rahat bir nefes almaları sağlanmıştır. Değerli tarih ve kültür dostu M. Safiyüddin Erhan'ın yönlendirmesi ve bir fiil gelerek çalışmalara eşlik etmesi, bilgi ve deneyimlerini paylaşması, yapılan çalışmaların daha özgün bir şekilde gerçekleşmesine vesile olmuştur.

Yapılan çalışmalar sonucu Bursa kaybolmaya yüz tutmuş bir önemli manevi değerine daha yeniden kavuşmuş, sessizliğe bürünen mekan yeniden can bulmuştur.

Bu manevi mekan aynı zamanda Uludağ eteklerine birer yıldız misali yayılmış manevi odaklarımızın da ziyaret güzergahlarının hareket ve buluşma merkezi olma konumunu yeniden kazanmıştır.

Bir çok tarihi, kültürel ve manevi değerimizin ayağa kalktığı bu son dönemde ayağa kaldırılan ve kurtarılan her bir değer şehrin çeyiz sandığından gün yüzene çıkartılan bir ziynet gibi hak ettikleri konumlarına kavuşmuşlardır. Ancak çeyiz sandığı o kadar büyük ve o kadar zengin ki, deşildikçe ve el atıldıkça yeni yeni ziynetler çıkmakta.

Üftade Tekke misali bu değerlerin de tek tek ayağa kaldırılarak şehrin kültürel ve manevi atmosferi içerinde yerlerini almaları ise en büyük temenni.

BİBLİYOGRAFYA

- Alpaslan, Kâzım Büyük Türk Mutasavvıflarından Hazret-i Üftade, Bursa, ts.
- Azamat, N. Hayri Üftâde, DİA, c. 42.
- Bahadıroğlu, Mustafa Celvetiye Tarikatının Piri Hazret-i Üftâde, Bursa, 1995.
- Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, İstanbul, 1333.
- Hüsameddin Bursevî, Menâkıb-ı Üftâde, nşr. M. Safi-A. Yünal, İstanbul, 1996.
- Hüeyin Vassaf, Sefine-i Evliya, I-V, nşr, A. Yılmaz-M. Akkuş, İstanbul, 2006
- Irene Beldiceanu Steinher, Scheich Uftade (İSAM Ktp.)
- Kara, Mustafa Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, Bursa, 2012
- Kepecioğlu, Kâmil Bursa Kütüğü, I-IV, nşr. M. Kara ve dgr. İstanbul 2009.
- Üftâde, Divân, nşr. M. Bahadıroğlu, İstanbul, 2010.
- Üftâde, Divân, nşr. Mehmet Tahir, İstanbul, 1910.
- Yılmaz, Hasan Kamil Aziz Mahmud Hüdayî ve Celvetiye Tarikatı, İstanbul, 1980.
- Ulusoy, Mehmed Şemseddin Yâdigâr-ı Şemsî, nşr. M. Kara-K. Atlansoy, Bursa, 1997.